БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫНАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУН, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

№ 16 (2190). 1951 чылда үндезилетинген. | 1951 ч. январь 26, пятница | Өртээ 20 көп.

В. И. Лениниң өлүм чок херээ амыдыралда чурттап турар болгаш кезээ мөңгези-биле дириг чурттаар.

Бистиң Төрээн чуртувуска болгаш мурнакчы кижи төрелгетенге В. И. Лениниң кылып бүдүрген алдарлыг херектерин ооң шынчы өөреникчизи, өңнүү болгаш соратниги эш Сталин уламчылаан болгаш уламчылап турар.

Ленинизм делгерезин!

Көдээге культура-чырыдыышкын ажылын күштелдирер

Совет тургузуг ажылчы чонуң материалдыг деңнелиниң көдүрлүүшкүнүнге кызыгаар чок болдуунар аргаларны тургускан. Октябрьниң социалистиг Улуг революциязы капитализмниң тамы оңгарларын бузуп үрегдээш, ажылчы чонга чүгле хосталганы бергеи чүве әвес, харын бай-шыдалгыр, культурлуг амыдыралга материалдыг байдалдарны улуска бәза берип шыдаан.

Ленин—Сталинның партиязы совет тургузугнуң артык күчүлүүн ажыглавышаан тургаш, культура тургузуушкунунга кайгамчык улуг чедиишкиннерни чеңдип алган. Совет чуртта бүгү националдар боттарының национал хевирлиг, социалистиг уткалыг культуразын шапкыныбиле деңге хөгжүдүп турарлар. Ылаңгыя Совет Эвилелиниң составында киржип турар национал областарның әң аныяа—бистиң Тыва областың культурлуг хөгжүлдези шоолуг әвес үениң дургузунда-ла танытынмазы-биле чаартынып өскерилген. 1944 чылда Тывага 8600 өөреникчилиг, 463 башкылыг, 98-ле школа, ооң иштинде ортумак школа чүгле 3 турган болза, ам областа 30 муң хире өөреникчилиг, 1300 ажыг башкылыг, 190 чыгам школалар ажылдап турар. Ынчаарда школаларга чүгле 27 санныг дээди әртемниг башкылар ажылдап турган болза, ам оларның саны 100 ырак ашкан. Оон аңгыда партия, советтиң удуртур каадыларын белеткеп үндүрер областың партия школазы болгаш башкы училищези, көдээ ажыл-агый техникуму, фельдшер-акушер школазы, кооперация школазы, колхозтарга каадыр белеткээриниң школалары дээн чижектиг өөредилге черлери ажытынгылаан, ажылдап турар. Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларының дээди школаларында Тываның 100 ажыг ооллар, кыстары өөренип турарлар. Үүгле өөредилге черлери әвес, харын культура-чырыдыышкын албан черлериниң саны база оранчок өскен. Областа ам 13 культура бажыңнары, 15 көдээ клубтар, 23 номчулга бажыңнары, 13 кызыл өглер, 16 район библиотекалары, 1 область библиотеказы шупту 90 ажыг культура-чырыдыышкынның одаглары бар.

Большевик партия, Совет чазак аныяк Тыва областың культурлуг хөгжүлдези дээш, аданың сагыш-човаашкынын соксаал чокка көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. Ылаңгыя әрткен өөредилге чылында улус өөредилгезиниң херээнге 72 миллион рубль түүнүг чарыгдалды үндүрген. 6 чылдың дургузунда областың культура-чырыдыышкын ажылынга үндүрген чарыгдалдың түүү мурнукузундан барык үш катап өскен. Область библиотеказы 1944 чылда 11 муң номнуг тургаш, ам 50 муңдан хөй ном фондулуг апарган, а областың бүгү библиотекаларында 160 муң ном фондузу бар. Колхозтарда организастап тургускулаан библиотекажыгаштарның ном фондулары база-ла шапкыны-биле өзүп турар.

Районнар төптериниң культура бажыңнарында, көдээ клубтарда, номчулга бажыңнарында 3100 кижини хаара тудуп турар, бот-тывынгыр уран-үүлдериниң 250 ажыг янзы-бүрү бөлгүмнери ажылдап турар. Олар боттарының ажылының чедиишкинин әрткен чылдың ноябрь, декабрь айларда районнарга болгаш Кызылга болган шүүлделергө көргүскен.

Бистиң областың колхозчуларының, күш-ажылчы араттарының 56 хуузу сууржуң амыдыралче шилчип, таарымчалыг тутунгулаан чырык, чылыг бажыңнарже көжүп киргилээн. Ооң-биле чергелештир, колхозчу тараачыннарның, көдээ интеллигенцияның, ылаңгыя аныяк өскенниң культурлуг нөгелдези уламна өзүп турар.

Көдээде культура-чырыдыышкын ажылы ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларынга бүрүн чагырткан турар ужуруг. Культура фронтузунуң ажылдакчылары аныяк колхозтарның, әр, херээжен колхозчуларының коммунистиг медерелин бедидер, кижилерниң угаан-медерелинде феодализм, капитализмниң артыышкыннарын чок кылып узуткаар, көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң культура-техниктиг деңнелин көдүрер талазы-биле парторганизацияларга дузалажыр хүлээлгелиг.

Ындыг турбужа, бистиң областың культура-чырыдыышкын албан черлери, оларның тус-тус ажылдакчылары ол сорулганы ыракта четпес боттандырып турар. Областың культура-чырыдыышкын килдизи, кинофикация әргелели тус-тус районнарда боттарының ажылдакчыларын кошкак удуртуп, колхозчуларның, интеллигенцияның культурлуг негелдезин чогууру-биле хандырбайн турарлар. А ВКП(б) райкомнарының, партия организациялларының, райкүүскомнарның, суур, суму Советтериниң талазындан көдээде ажылдың ол чугула участогунче кичээнгейни кошкак салып келген. Ооң уламындан көдээ черлерде культура-чырыдыышкынның албан черлери: культура бажыңнары, клубтар, кызыл булуңнар, номчулга бажыңнары, кызыл өглер, библиотекалар, көжер кинолар четпес ажылдап турар. Чижээ, Тес-Хемниң Самагалдайда культура бажыңы, Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалыкта культура бажыңы, Сүт-Хөлдүң Алдан-Маадырда номчулга бажыңы, Кызыл районнуң Эәрбек те номчулга бажыңы кышка удур белеткетинмәәниниң, одаар үүл-биле хандыртынмаанының ужурундан ийикпе өске-даа чылдагааннар-биле окта багай ажылдап келгеннер. Чурттакчы чоннуң, ылаңгыя колхозчу тараачыннарның ортузунга культур-массалыг кижизидилге ажылын—үнүүшкүннүг шии, концерттерни, солун, чогаал номчулгаларын өскелерни-даа хамыктың әвәәш чоруткан. Ол ышкаш Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Сүт-Хөл, Чаа-Хөл районнарының чурттакчы чоннарынга кино көргүзүлгези кончуг багай организастатынган. Ол районнарның ырак сумуларының ажылчы чоннары барыкла шуут кино көрбейн турар. Ындыг четпестерни биле тура, ол районнарның ВКП(б) райкомнары, райкүүскомнар мынчага кандыг-даа хемчег албаан.

Соңгулда кампаниязының хүннеринде культура-чырыдыышкын албан черлериниң мурнунга әң харыысалгалыг сорулга салдынып турар. Культура бажыңнарының, клубтарның, кызыл өглерниң болгаш библиотекаларның ажылдакчылары коммунистер биле партия кежигүнү әвестериниң депутатка кандидады дээш, агитация ажылын чорудар талазы-биле парторганизацияларга дузалажыр хүлээлгелиг. Совет тургузугнуң тиилелгелерин шиңгәәткен делгелгелерни, концерт көргүзүглерин организастап, депутатка кандидаттың дугайында танылыгаларны соңгукчулар ортузунга чорудуп, оларга әң эки кино чуруктарны калбаа-биле көргүзүп, литература номчулгазын әвилелдеп тургаш, амгы соңгулдаларга совет демократияның база бир чаа тиилелгезин хандырар херек.

Көдээде культура-чырыдыышкынның ажылы—парторганизацияларның төрээн херээ болур ужуруг. Көдээниң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажыл-чорудулгазын үргүлчү башкарар, ажылды идея-политиктиг бедик деңнелге чорудуп шыдаар, мергежилдиг каадырлар-биле оларны быжыглаары—парторганизацияларның чугула хүлээлгези.

Көдээде культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылында моон соңгааргы чедиишкини парторганизацияларның, ажылчы чоннар Советтериниң күүскомнарының оперативтиг удуртулгазындан, оларның хүн-бүрүдеги боттуг дузаламчызындан бүрүн хамааржыр.

Бүгү делегей байдалының дугайында лекция

Чоокта чаа Кызыл районнуң үш дугаар партия конференциязының төлээлеринге Бүгү-делегейниң амгы байдалының дугайында лекцияны ВКП(б) Тыва обкомунуң лектору эш Машпаадай номчаан.

Лекцияны районнуң бүгү партия организацияларындан партия конференциязынга соңгудуп келген колхозчу, ажылчын болгаш албан-хаакчыт төлээлер улуг кичээнгей-биле сонуургап дыңнааннар.

Лекция төнген соонда Кореяда, Вьетнамда, Филиппиннерде дайын чорудулгаларының Формоза (Тайван) ортулуктуң байдалын, Америк генерал Эйзенхауэрниң Барыын Европада келген дугайын болгаш оон-даа хөй айтырыгларны төлээлер сонуургап айтырып турганнар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Агитатор Лидия Евсеева

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Септиң кудумчузунда ажаалга кассазындан суурнуң өске ужунче бар чоруур ындыг бедик әвес уругну үргүлчү көрүп болур. Ол болза, большевикчи шынчы сөстү соңгукчуларга чугаалап бәәр дээш бар чоруур агитатор Лидия Евсеева.

Лидия Евсеева Каа-Хем районнуң бир эки агитатору. Ооң дуржулгазын өске агитаторлар ажыглап турарлар. Бодунуң чорудуп турар агитация ажылының дугайында эш Евсеева мынчаар чугаалап турар:

—Мен ам үш удаа агитаторлап ажылдап тур мен. Чер-чер Советтеринге соңгулдаларның үезинде мәәң агитация ажылы чорудуп турган черим Сарыг-Септиң 12 дугаар округунуң девискээринге турган. Соңгукчуларның билииниң талазы-биле олар чаңгыс аай әвес турган. Ол дугайында улуг сагыш салып турган мен. Ынчангаш соңгукчу бүрүзүнге беседаны кылырда ооң билииниң деңнелин барымдаалап чорудуп турган мен. Бо дугайында чижек кылдыр бир беседа чорутканымны көргүзүп көрейн.

Агитаторлар бажыңынга «Дайын болгаш тайбың» деп беседаны чорударының мурнунда «Правда», «Известия» болгаш өске-даа солуннарны, база сеткүүлдерни номчуп алгаш, беседаны канчаар чорударын планнап алган мен. Ооң соонда парткабинетке баргаш, оон консультация алган мен.

Ол беседага келир дугайында соңгукчуларны чалап, чалалга билединге оларның фамилиязын, адын, адазының адын бижээш тарадып берген мен. Беседа болур хүнде соңгукчуларны кезип, беседаның болур шагын база катап сагындырып каан мен.

Беседага ажыглаары-биле уран-чаалдың литературазын шилип плакаты азып каан мен.

Баштай келген соңгукчулар патефон ойнап, солун, сеткүүл номчуп, боттары аразында ажыл, амыдырал дугайында беседалажып олурганнар. 30 ажыг кижи чыглып келген.

Делегейниң амгы байдалын—Кореяда, Кыдатта, Вьетнамда байдалгы, Германияны чепсеглеп турарын, тайбың дээш бүгү-делегейниң ажылчы чонунуң шимчээшкинин, тайбың талалакчыларының Ийи дугаар Бүгү-делегей конгрезин, Кол Ассамблеянын 5 дугаар сессиязын болгаш Совет Эвилели тайбыңның паганазы деп чүвени билдингири-биле тайылбырлап берген мен. Ооң соонда соңгукчуларның айтырыгларын харыылааш, соңгукчулар участокта даңызда боду шын бижитингенин хынап көөрүн база катап сагындырган мен.

Эш Евсеева ындыг беседаларны каштыда чоруткан, ооң иштиндө айтырыг, харыы кежээзин база чорудуп турар.

Соңгукчуларның бажыңнарынга эш Евсеева Сталинчы Конституцияны, соңгулда дугайында дүрүмнү болгаш өске-даа үүлдерни тайылбырлап турар.

Е. АРСЕНЬЕВ

Аҗыг-чем комбинадының бүдүрүлгечилери стахановчу әәлчегде

Раскова аттыг дааранылга комбинадының кыйгырыын Кызылдың аҗыг-чем комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчыттары хүлээп алганнар. Хоорайның беш дугаар партия конференциязынга болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнүнге холбаштыр январь айда бүдүрүлге планын 105 хуу күүседип, 50 муң рубльдиң продукциязын пландан дашкаар үндүрбүшаан, бүдүрүлгениң 20 муң рубль чиг-әт материалдарын камнап алыр дугайында социалистиг чарыштың бедик хүлээлгелерин алганнар.

Эрткен каш хонуктарда хлеб быжырыкчылары, кондитерлер, колбаса кылыкчылары болгаш бүдүрүлгенин өске-даа ажылдакчылары стахановчу әәлчегде хайныышкынныы-биле ажылдап турарлар. Хоорай Совединиң депутады, колбаса кылыкчызы Кускашева хүн-бүрүде үлүг нормазын 150 хуу күүседир дээн хүлээлгезин арыы-биле күүседип турар болгаш кондитерлер Суворова, Мартыненко, пекарьлер Болекова, Беловоротова ышкаш хүн-бүрүде үлүг нормаларын бүдүн чартык чедир берип турарлар хөй.

И. МААДЫР-ООЛ.

В. И. Лениниң мөчээнинден бәәр XXVII чыл оюнуң дугайында

Москвага хүндүткелдиг кажыдал хуралга әш П. Н. Поспеловтуң илеткели

Эштер!

Кижи төрелгетенниң улуг генийи Владимир Ильич Лениниң мөчээнинден бәәр 27 чыл болган. Эрткен улдуң вектиң дургузунда Ленин — Сталинның улуг партиязы бүгү делегейге бодунуң төөгүлүг тиилелгелерин хамыктың мурнунда Лениниң өөредиинге, ооң чагыгларынга бодунуң шынчызыбиле чеңдип алган. Лениниң өлүм чок идеялары совет улуска коммунизмче орукту чырыдып турар. Лениниң өлүм чок өөредии бүгү кижи төрелгетен ажылчы чоннарга империализмниң дарлалындан хостадып турар, кижи төрелгетенниң ниитилелиниң хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар болур чоруун болгаш перспективаларны илередип турар, черлик араатан—империализмни ашкан пролетар революциязының чайлаш чок болгаш туюлунга чедир тиилелгезин улуг идегел-биле сорук киирип турар.

1940 чылда ВКП(б) ТК-ның шиитпири ёзугаар эгелээн Лениниң чогаалдарын дөрт дугаар үндүргени В. И. Лениниң мөчээнинден бәәр 27 чыл болганының хүнүнде доозулган. В. И. Лениниң генийлиг чогаалдарын өөренир чорук болза, коммунизмниң тургузукчуларынга амыдыралчы эргежок чугула; бо үениң политиктиг байдалын ханы билип алырынга, бистиң мурнувуста турар сорулгаларны билип алырынга дузалап турар айтыышкыннарны тып ап турар бис.

Лениниң чогаалдарының дөрт дугаар үндүргени болза, мурнундаазыбиле дөмейлээргe, хөй-хөй чаа материалдарны болгаш документилерни парлаан, ооң иштинде америк империализмни Владимир Ильич канчаар көрүп чораанын тодаргайлаан. Бо материалдарда болгаш документилерде аныяк совет Россияга удур ооң туруп келгениниң баштайгы чылдарында дайын интервенциязының идепкейлиг организакчызы болгаш сорук киирикчизи болур америк империализмниң ролюн калбаа-биле көргүскен.

Бо үениң бүгү делегей байдалында, америк империализм дайын кыпсыкчыларының лагериниң башкарыкчы күжү болуп, калчаалыы-биле чепсеглээшкин чорудуп, тайбың корей улуска удур ханныг агрессияны өөскүдүп социализм чурту—ССРЭ-ге, Европаның улус демократтыг чурттарынга болгаш Кыдат улус Республикага удур чаа дайын халдаашкынын белеткеп турар үеде — америк империализм дугайында ленинчи характеристика болза, онза болгаш ханызы-биле шынныг болуп турар. Америк империализм өске улустарның херээнге үргүлчү киржип, дорт дайын интервенциязының аргазы-биле киржип, улустарны дарлап, аштың дулаа-биле оларны дуй базып турганын Ленин айыткан. Америк империализмниң агрессчи, үптекчи ролюн Ленин шаг үргүлчү айтып келген.

Америк империализмниң дугайында Лениниң үнелеп көргени болза, делегейниң ийи дугаар дайыны доозулганының соонда-ла удаааанда АКШ-тың эрге туткан бөлүктерин делегейге тергиидилди чаалап алыр әчис сорулга-биле улустар аразының кады ажылдажылгазын үрээр болгаш чаа дайынны өөскүткен америк империализмниң кем-буруулуг ол политиказын ленинчы көрүлде сойгалап илередип турар.

ЛЕНИН 1918—1920 ЧЫЛДАРДА СОВЕТКЕ УДУР АМЕРИК ИНТЕРВЕНЦИЯ ДУГАЙЫНДА

Америк империалистерниң орус херектерге киржири, Россияны бүрүүнүбиле дарлап кулданыр болгаш ооң бойдус байлактарын моондак чогу-биле үптээр дээш орус революцияны базар дээн оларның оралдажыышкыны 1917 чылдың октябрь мурнунда-ла эгелээн.

Февраль революциязының соонда америк империалистер Керенский—Милюковтуң контрреволюстуг коалициязын янзы бүрү арга-биле деткип, орус революцияны базар болгаш америк империалистер боттарының «колониязы» ыылдыр көрүп эгелеп турганы Россияны кулданып дарлаар дээш коалицияны миллиард-миллиард акша-биле хандырып турган. 1917 чылдың ноябрьде АКШ-тың Россияда элчини Фрэнсистиң АКШ-тың күрүне секретари Лансингдан айтырып турганы болза: «Кыдатты канчаар аажылап турарывыс ышкаш Россияны база ынчалдыр аажылаар талазы-биле силерниң саналыңар кандыгыл?» „Foreign relations", 1918 Russia, B 1, p. 266).

Чугаа болза, империалистиг күрүнелерниң Кыдатка таварыштырган деңэрге чок чорук-биле, дарлакчы керээлер-биле шыптынган эрги, чартык колония Кыдат дугайында болуп турар деп чүве билдингир. Ам, улуг Кыдат улустуң төөгүлүг тиилелгелериниң соонда быжыг хавактыг америк дипломаттар безин Кыдат дугайында ындыг янзылыг дыл-биле чугаалаарын дитип шыдавас. Ам, оларның холу кыска деп чугаалап болур.

Ленин—Сталинның партиязына удурутурган болгаш сорук кииртирген Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының тиилелгези бистиң Төрээн чуртувустуң тускай турарын болгаш хамааарышпас чоруун камгалап алган, америк империалистерниң бужар-баҗык дерзии халдаашкынындан камгалап алган. Эңне эгезинден тура-ла Советтиг Россияның дерзии дайзыннары болу берген америк миллиардерлериниң чуртунга Октябрь революциязының тиилелгезин ынчангаштың канчаар-даа аажок хеңну чогу-биле уткааны тазарылга әвес.

Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының бир дугааргы-ла декредиде совет эрге-чагырга чөптүг тайбыңны, бүгү нацияларга дең эргени долузубиле бүрүн сагыыр тайбыңны ажыыбиле сүмелээн, империалистиг өлүрүкчү чорукту соксадырының оруун улустарга айтып турар ындыг тайбыңны чаалажып турар бүгү чурттарга сүмелээн. Ханныг өлүрүкчү чорукту уламчылаарынга соонуургалдыг америк, англи болгаш француз империалистер аныяк совет республиканың саналын хүлээвээннер.

«Ынчангаштың англи-француз болгаш америк буржуазия бистиң саналыысты хүлээп албаан. Ынчангаштың олар бүгү-ниити тайбыңының дугайында бис-биле чугаалажырындан безин ойталааннар! Ынчангаштың олар бүгү улустарның эрге-ажыктарынга өскерликчилер болу бергеннер, ынчангаштың олар империалистиг өлүрүкчү чорукту эгелээннер!»—деп Ленин 1918 чылдың августа «Америк ажылчыннарга чагаа» деп бодунуң кайгамчыктыг чагаазынга айыткан. (Чогаал, том XXVIII, арын 46—47).

Чөптүг тайбыңче ажылчын, тараачыннарның эрге-чагыргазының күүлүг кыйгырыы болур тайбың дугайында декрет болза, дайынны төндүрери — ажык чок болур деп санап турган болгаш шериг чагыгларынга тенек аарыг артык ажык-кончаа дээш үрдүүп турган америк империалистерниң көөр-хөңнү чок чоруун онзазы-биле үндүрген.

АКШ-тың эрге туткан бөлүктери 1917 чылда-ла Совет Россияга аш блокадазының эгелекчилери болу бергеннер. Ооң-биле чергелештир ынчаарда америк парлалгага ажыы-биле дыңнадып турганы болза, «эрге чагыргага большевиктер мынчага чедир артып калып турар ужурунда Россияже аҗыг-чем чорударын хоругдаар база тайбыңның керээзин чарар бодунуң программазын олар чоруткан турар». („Foreign relations", 1918, Russia, B. 1, p. 266 деп бижээнин шыйдывыс — П. Н.).

1918 чылдың эгезинде-ле америк империалистер Россияны үлежип алырының планын кылып, әчис сорулга-биле бистиң Төрээн чуртувуска удур шеригниң дорт интервенциязын белеткеп турган. Бужар баҗык, дерзии чамдык америк сенаторлар чиик, белен тывыш чеңдип алырын хортап турган, база Россия чүгле «географтыг билиишкин» болу берген, а ынчаарга ону яла чокка үптеп болур деп бадыткал-биле боттарын ынчаарда-ла сергедип турганнар. Бир-ле биче угаанныг, ат-сураа чок америк сенатор Поиндекстер герман империализмниң идеологтары-биле катышпышаан, «Россия болза, анаа-ла географтыг билиг болу берген, ам моон сонгаар ол чүү-даа болбас дээр дугайында оларның калчаа чугааларынга катышпышаан, ону күзелдии-биле чорудуп турган. Ооң катыжылгазының, организациязының болгаш катап тургузуушкунунуң күжү кажан-даа ээп келбези-биле чоруй барган. Нация болуп турбайн турар...» („Congressional record" B. 56, 1918, part 11 p. 11179)

Төп болгаш Мурнуу-Чөөн Европаның улустарының херээнге АКШ-тың киржилгезиниң дугайын чугаалавышаан, ооң изии-биле Поиндекстерниң чижеглээр чүве чок болуп дерзиизи-биле медеглээни болза: «Хамыктың чугулазы болза, Россияны, ооң 170 миллион чурттакчылары-биле болгаш ооң аҗыг-чемниң, одаашкынның база металлдың кызыгаар чок курламырларын ылап ээлеп чарыгдаар айтырыг болуп турар» (p. 11177).

База чүвени ол хире «ырак көөр» бир америк сенатор Шерман сенаттың 1918 чылдың июнь 29-да хуралынга Советтиг Россияга удур шебиг интервенцияны дүргедедирин болгаш күштелдирерин чазактан негээн болгаш ооң-биле чергелештир Сибирь болза, кайы хире амданныг чер болур дээрзинге сиза кичээнгей салырынче чазакты кыйгырып турган. «Сибирь бодунуң минералдыг байлактары ышкаш база ындыг үнелиг чүүлдерлиг кызыл-тас ховуларлыг болгаш малга одарлыг болуп турар» деп Шерман медеглээн („Congressional record" B. 56, 1918 part 8. p. 8064). Ынчалза-даа, америк араатаннарның карактары чүгле Сибирьже угланып турган әвес, Кавказ болгаш ооң минералдыг байлактары оларның чилби карактарын база-ла әвәәш әвес хайындырып турган.

Америк ажылчыннарга бодунуң чагаазынга Ленин АКШ-тың президентизи Вильсонну «америк миллиардерлериниң баштыңы, чилби капиталистериниң айбыызы» деп адаан. (Чогаал, том XXVIII, арын 52). Ол Вильсон аныяк Совет республикага удур бүгү делегей империализмниң чепсектиг интервенциязының, орус херектерге киришпес деп ийи арынныг болгаш хоп-меге чугааларының адаа-биле чагдынгаштың болган интервенцияның сорук киирикчилериниң бирәәзи болур деп адаан.

«Катышкан Штаттар болза, әң-не араатанзыг террорнуң ёзу-чурумун чорудуп турган Колчакка идегелин ышкындырган күүнелериниң сөөлгүзү ышкаш чүве чадавас турган»—деп Грэвзминнип бижип турар.

«Россияның иштики херектеринге Катышкан Штаттар киришпээн дээрзин анаа-ла бир кижи бадыткап болур дээрзинге дадагалзап турар мен. Катышкан Штаттар болза, ол киржилгези-биле болгаш шериглери-биле масса чоннуң кол нуруузунуң үүлдүг деп көрбейн турганы монархияга туралыг болгаш ат-сураа үнмээн чазакка тутунуп турарынга дузалааннар. Оон ыңай Катышкан Штаттар Сибирьниң чонунуң 90 хуузун бодунга көөр хөңну чок кылып алган»—деп Грэвз бодунуң сактыышкыннарының түүнелинде бижип турар (Вильям Грэвз, «Колчак, Америка болгаш Япония», Москва 1932 ч. арыннар 11, 39, 47).

Америк интервентилериниң шериглери әң-не бужар баҗык рольду Соңгу чүкке үүлгедип турганнар, аңаа олар ак-гвардейжилер-биле кады «большевизмге удур демисел» деп сылдаглап он-он муң хөй орус кижилерни араатанзыг байдалбиле өлүргеннер болгаш хилинчектээннер, база әң хөй санныг аар өртектиг чиг-этти дээрбедеп алгаш үндүр сөөртүп алгаш барганнар.

Америк-англи әжелекчилерге әжелетирген Соңгу крайның бүгү девискээри кара-бажыңнарның болгаш өлүрүп шаажылаар лагерьлериниң тудуш четкизибиле шыптына берген турганын чугаалаарга-ла америк «демократтар» боттары чүнү канчап турган деп чүвени тайылбырлап чугаалаарынга четчир. Америк-англи интервентилерге болгаш оларның чалчалары ак-гвардейжилерге кара-кынданче хөй-хөй он-он муң орус кижилер киир октатырганнар.

Америк империалистерниң холдары орус кижилерниң ханынга борашкан. Совет улус болза, бистиң черивиске америк интервентилериниң үүлгеткен хапныг дерзии чоруктарын, өлүрүкчү «шылгаралдарын» хажан-даа утпас!

(Уланчызы 2 дугаар арында).

В. И. Лениниң мөчээнинден бээр XXVII чыл оюнуң дугайында

Москвага хүндүткелдиг кажыыдал хуралга П. Н. Поспеловтуң илеткели

(Төнчүзү. Эгези 1 дугаар арында).

Совет улус даштыкы шериг интервенциязының болгаш хамааты дайынның чылдарында америк, англи болгаш өске-даа интервентилерниң база оларның хөлезиленикчилери—ак-гвардейжилерниң кем-буруулуг, дээрбечи халдаашкынынга эрес, маадырлыг согугну берген.

Даштыкы интервенцияның болгаш хамааты дайынның үезиниң бүгү дургузунда Россияның контрреволюстуг «чагырыкчыларынга» кандидат бүрүзү-ле америк империалистерден дузаламчыны ап турган. Колчак биле Деникин, Миллер биле Юденич, кара ноян Врангель болгаш Совет Россияның ажылчы чоннарының өске-даа бүгү эң каржы дайзыннары—АКШ-тан элбекшилдиг боочепсектерни, идик-хепти албышаан, олар шупту АКШ-тың хандырылгазынга турганнар.

1919 чылдың июльде бодунуң «америк журналистиң айтырыгларынга харыызынга» В. И. Ленин бистиң черивисче америк интервентилерниң кем-буруулуг халдаашкынының болгаш ол халдаашкынга орус улустуң көргүскен маадырлыг удурланыышкынынга үнелелди берген.

Лениннің бижээни болза, «Катышкан Штаттарга болгаш Японияга хамаарыштыр бистер болза, чүгле оларның капиталистериниң ирип-байыырынга бараалгаткан болгаш Россияже оларның ыят чок, кем-буруулуг үптекчи халдаашкынын ойтур шаварының политиктиг эчис сорулганы хамыктың мурнунда үргүлчү салып турар бис. Ол ийи күрүнелерге бистер хөй удаа болгаш билдингири-биле тайбынны саналдап келген бис, ынчалза-даа, олар биске харыы безин бербээннер болгаш Деникин биле Колчакка дузалап, Мурманск биле Архангельскини үптеп, Японияның болгаш Соңгу Американың Катышкан Штаттарының капиталистери—дээрбечилерге орус тараачыннарның маадырлыг удурланыышкын көргүскен чери болур, ылаңгыя Чөөн Сибирьни куруг каап, шуут хоозуратпышаан бистиң-биле дайынны үргүлчүлеп турарлар.

Бүгү улустарга, ооң иштинде Катышкан Штаттарга болгаш Японияга хамаарыштыр бистиң моон ыңайгы политиктиг болгаш ажыл-агыйжы эчис сорулгавыс чаңгыс: «кызыгаарлал чокка бүгү чурттарның ажылчыннары-биле болгаш ажылчы чоннары-биле акы-дуңманың эвилели болур» (Чогаалдар, том XXIX, арыннар 477, 479).

Америк империализмниң дээрбечи планнарын болгаш күзел-бодалдарын тодаргайлаарынга демдеглезе чогуур чүүл болза, «тайбың бодарадыкчызы» болгаш «демократ» Вильсон Совет республиканы чок кылып узуткаарының болгаш Россияны шуут сандарадырының программазы-биле 1919 чылдың январьде Парижтиң тайбың конференциязынга чеьдип келгенин демдеглээри чугула. Ооң-биле чергелештир ында айтып турары болза, Россиядан үзе кирип чарып алган Кавказ районнарын АКШ-ка баштадыры-биле «мандатты» тыпсып бээр ужурлуг турган.

Бодунуң элээн хөй чугааларынга Лениниң айытканы болза, «Вильсонуң идеалистатынган демократтыг республиказы дээрге, херек кырында эң-не калчаалыг империализмниң, кошкак болгаш биче улустарны эң-не ыят чогу-биле дарлаарының формазы болуп турган» (Чогаалдар, том XXVIII, арын 169).

Ленин америк империализмни орус хосталганың өлүрүкчүзү болгаш боой тудукчузу, барыын Европаның каргыс шагдаазы кылдыр буруудаткан.

Лениниң чугаалааны болза, «Россияның өлүрүкчүзү Николай I-ниң үезинде ол рольду күүседип турганы ышкаш, англичаннар биле американнар орус хосталганың өлүрүкчүлери болгаш каргыс шагдаалары болуп турганнар. Венгрияның революциязын боой тудуп каапкан өлүрүкчүлерниң ролюн күүседкен хаанныгдан олар база-ла тудак чоктар. Ам ол рольду Вильсоннуң агентилери ап алганнар. Австралияда революцияны олар боой тудуп турарлар, каргыс шагдааларның ролюн олар ойнап турарлар. Швейцарияга кадыг негелдени олар салып турарлар: бир эвес силер большевик чазак-биле демиселче кирбес болзуңарза, тараа бербес бис. Оларның Голландияга медеглеп турары болза: совет элчиннерни бодуңарже келдирер дээрзин бодаваңар-даа, оон башка—блокада болур. Оларның боо-чепсээ бөдүүн—аштың мончары. Оларның улусту боой тудуп турар чүвези бо-дур» (В. И. Ленин, Чогаалдар, т. XXVIII, арын 188).

Лениниң айытканы болза, «демократия-биле чажыртынып турар америк империализм араатанзыг герман империализмден чүзү-биле-даа ылгалбайн турар болгаш герман империализм ышкаш база-ла бужар-бөлүк төнчүзүнче бар чыдар.

1918 чылдың ноябрьде Советтерниң VI Бүгү-россий онза съездизинге Лениниң чугаалааны болза: «Демократтыг республикалар болуп артарынга өскелерден хөй болдунар аргалыг болуп турар Англия болгаш Америка ышкаш чурттар бодунуң үезинде Германияның аажылап турганы дег база-ла ындыг черлик болуп угаан чогу-биле харамдыканнар. База мынчангаш олар герман империализмниң ындыг чедиишкинниг кылып апканы болур төнчүлелче база-ла ол ышкаш дүрген, а база-ла сундугуп чоокшулап олуары чадавас боор.

Эң баштай ол империализм Европаның дөрттүн ужунге чедир аажок семирип, шартайгаш, а ооң сөөлүнде бужар бөлүк чыды артпышаан, ол-ла черинге чарлы берген. База ол-ла төнчүлелче ам англи болгаш америк империализм харамдыгып турар (Чогаалдар, том XXVIII, арын 138).

Лениниң айытканы болза, 1918 чылда герман империализм Россияның болгаш Украинаның революсчу ажылчын болгаш тараачыннарын дуй базары-биле хиргеш, бодун хөөржүткенде чурумнуг немец армия буурап сандараан турган.

Лениниң баш бурунгаар чугаалааны болза: «... англи болгаш америк империализм политиктиг буураашкынга оларны чедирип болур ындыг авантюраны олар чорудар болза, бүгү Европаның боой тудукчуларының болгаш каргыс шагдааларының байдалынга боттарының шериин олар онааштырар болза, харын боттарын улам-на хөөржүдүп алырлар» (Чогаалдар, том XXVIII, арын 141).

Делегейниң тергиделинче чүткүп, делегейниң чаа, үш дугаар дайынының тамызынче америк улусту калчаалыг дүргедел-биле чыгап турар АКШ-тың эрге туткан бөлүктериниң политик талазы-биле харамдыкан угааны чоктарга ол ленинчи өөстер болза, кандыг кадыгдошкун сагындырыг болбаан дээрил.

Бо хүн америк империалистер төөгүнүң дуржулгаларындан чүү-даа билип ап шыдавайн, база чүге-даа өөренкп албайн, гитлержи империалистерниң истери-биле шуут-ла чоруп олурар деп чүвени баш бурунгаар көрген ленинчи ол өөстер онза силгиишкинниг күш болуп дыңналып турар.

Лениниң өөреткени болза, герман империализм ышкаш «англи-америк империализм база-ла ындыг араатан» болур. Россияның болгаш Барыын Европаның улустарын кезек-кезектеп базып, дарлаар талазы-биле англи-америк империалистерниң планнарын сойгалап илеретпишаан, Лениниң бижээни болза:

«Капитализмден хосталгаже шилчип кирип турар улусту базары-биле, революцияны дуй шавары-биле олар чоруп олуурлар. Араатан герман империализмниң чайлып дүшкени ышкаш база ындыг тамыже ол шартайган араатан ам чайлып дүжер деп чүвени шуут бүзүрелдин-биле чугаалап болур бис. (Чогаалдар, том XXVIII, арын 140).

Совет Россияга удур даштыкының боо-чепсектиг интервенциязының бүгү оралдажыышкыннарының бүступ батканы бүгү делегейниң империализмин ашкан ажылчы чоннарның эң чугула тиилелгези болган. Хөй санныг дайзыннарны ашкан аныяк совет республиканың ол улуг тиилелгези болза, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде чаа үени ажыткан Октябрьниң социалистиг Улуг революциязының дүрүм ёзугаар төөгүлүг чоруу бадыткаан.

Бүгү делегей империализмниң боочепсектиг интервенциязын чылча-шапкан чоруктун канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазының дугайын чугаалавышаан, 1920 чылдың октябрьде Лениниң баш бурунгаар айытканы болза: бо факт дээрге, «бистиң херээвис быжыг турар, Россияже халдаарының кандыгдаа оралдажыышкыннары, Россияга удур кандыг-даа шериг хемчеглери турза чок, бүгү делегейниң политиказында киржип турар бүгү күрүнелерниң шинчизин чижекке көргүзүп турар улуг дуржулга болур, а ындыг дуржулгалар чаңгыс эвес болуру база чадавас, ынчалза-даа, бис дуржулгавыстан мырыңай каңналган бис, ынчангаш фактылыг дуржулгага билип турар бис, чүл дизе, ол бүгү оралдажыышкыннар хүл ыйба болуп хадый бээрлер. Ынчангаш бистиң дайзыннарывыстың оралдажыышкын бүрүзүнүң сөөлүнде, оларның мурнунда турганывыска бодаарга бис оон улам күштүг болуп үнер бис» (В. И. Ленин, Чогаалдар, том XXXI, арын 304).

Лениниң генийлиг баш бурунгаар көрүп билир чоруун төөгү бадыткаан. Америк монополияларга үрдүндүр ашкартып чемгертирген гитлержи империализм 1941 чылда Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаан, улуг баштыңчы болгаш полководчу эш Сталинның мерген угаанныг башталгазы-биле социализм чурту гитлерлиг Германияны чылча шаап узуткаан болгаш 1941 чылга чедир турганынга бодаарга дыңналып көрбээн аар демиселден улам күштүг болуп үнген **(Уламчылаашкынныг адыш часкаашкыны).**

Ол төөгүлүг маргыш чок фактыны бо хүн бистиң эң өжээнниг дайзыннарывыс бүзүревес аргажок болуп турар. Ол хамаан чок тулган реакциолер америк сенатор Тафт безин Европаның кургаг черинде турар күштер-биле Россияга удур дайын чорудар дугайында америк агрессорларның планнары бүступ дүжеринге таваржыр деп чүвени, «Наполеоннуң болгаш Гитлерниң маңаа бүзүрээни ышкаш, ындыг хевирниң ол халдаашкыны болдунуп шыдатынмас апарган» деп чүвени ол миннир ужурга албадатырган (1951 чылдың январь 8-те үнген «Правда»).

Даштыкының шериг интервенциязын чылча шапкан сөөлүнде Лениниң өөреткени болза, бистиң политикаыстың бир дугаар чагыы—«бисче канчаар-даа аажок көөр хөңнү чок чорукту ажыы-биле илергейлеп турар кижилер-биле, аңгылар-биле, чазактар-биле хүрээлетирген бис деп чүвеге кичээнгейлиг болурун утпас. Кандыг-даа халдаашкындан кезээде бис кырында турарывысты бодаар херек. Ол ядаралды болдурбас дээш бистиң күштеривис-биле ол бүгүнү шуптузун кылыр бис» деп Ленин айтып турган (Чогаалдар, том XXXIII, арын 122).

* * *

Делегейниң бир дугаар дайынының соонда бүгү делегей байдалын анализтавышаан, Лениниң демдеглээни болза, америк империалистер ол дайынның түңнелинде дыка баяаннар, хөй элбек байлактарны үптеп дээрбедеп, улам-на ыят чок болу бергеннер, өске улустарның херээнге улам-на дуржогу-биле киржип турар апарганнар деп демдеглээн.

Лениниң бодунуң «америк ажылчыннарга чагаазынга» бижээни болза, «америк миллиардчылар географтыг байдалдың эң-не айыл чок черинде туруп турар болгаш артык бай болганнар. Олар шуптулардан артыкка баяаннар. Эң байлакшыл чурттарны боттарының үндүүгү төлээлекчилери кылып алганнар. Олар чүс-чүс миллиард долларны үптеп дээрбедеп алганнар. Доллар бүрүзүнде хирниң изи көстүп чоруур. Англия болгаш ооң «эвилелчилери»-биле аразында, Германия болгаш ооң чалчаларының аразында хирлиг чажыт керээлер, чииги-биле хунаап алган кончааларның керээлери ажылчыннарны дарлаарынга болгаш социалистер-интернационалистерни истеп сүреринин ботботтарынга дузалажыр керээлери бар. Доллар бүрүзүнде—чурт бүрүзүнге байларны байыдып, ядыыларны хоозурадып турган, шеригниң «орулгалыг» дужаалгаларындан борбак хирлер бар. Доллар бүрүзүнде 10 миллион өлүртканнерниң болгаш 20 миллион бертингениерниң төгүлген далай дег ханының истери бар» ...(В. И. Ленин, чогаалдар, том XXVIII, арын 46).

Англи-америк империализм 1918 чылда-ла бүгү делегейге тергиидекчи болурун күзеп турган деп Ленин айтып турган.

«...Англи-америк империализм болза, ооң бодунга кым-даа удурланып шыдавас деп бодун улам ыят чогу-биле көрүп турган болгаш бодун чагырыкчы кылдыр көрүп турар» деп Ленин чугаалаан (Чогаалдар, том XXVIII, арын 343).

Демократия дугайында, бүгү хамааттыларның дең эргезиниң дугайында чеже кандыг-даа сөстер турза чок, Американың Катышкан Штаттарында ышкаш капитал ыят чогу-биле, харамдыканыбиле болгаш хам-хайыра чогу-биле кайда-даа тергиидевейн турар деп чүвени элээн хөй чижектерге Ленин көргүзүп турган. Америк империалист чагырыкчылар 1917—1920 чылдарда-ла кандыг баык араатанзыг аажы чаңчылдарны чаңчыктырар деп турганын, олар революсчу ажылчыннарны болгаш анаа тайбың талалакчыларын канчаалдыр кадыг-дошкуну-биле истеп сүрүп турганын Ленин бирде бирээ чокка айытканын.

«...Вильсон — делегейде эң-не демократчы республиканың президентизи. А ол чүнү чугаалап турарыл? Тайбынче ыйгырып турар чаңгыс сөс чугаалаан дээш ол чуртта мөөннешкен шовинистер кижилерни кудумчуга адып боолап турар. Кажан-даа революсчу чорбаан бир ламаны тайбың дугайында суртаал нептереткен дээш кудумчуже үндүр сөөртүп эккелгеш, ханын төгүлдүр эттеп каапканнар» — деп Ленин 1918 чылда Пресня районнуң ажылчыннарының конференциязынга илеткел кылып турган (Чогаалдар, т. XXVIII, арын 337).

Лениниң сактып чугаалап турарыбиле, «Нью-Йорк таймс» солунуң корреспондентизиниң хайгаарачызының чугаалап турганын ёзугаар алырга, тайбың талалакчызы Бигелоу деп ламаны тумаалай ышкаш кара хептер-биле танытынмас кылдыр чажыртынып алган 20 кижи кымчылар-биле эттеп соп-ла турганнар..., олар ону кулажылапкулажылап үзүктел чокка соп-ла турганнар. Бигелоу ол хилинчектээшкинге, шыдашпайн адактың сөөлүнде барып ушкан. Ынчаарга, ону эттеп согарын уламчылаан, чыдырда безин соп-ла турган. Ону хаканының саны 2 муң хире болган. Аас-кежиин ышкынган ол лама барып ужарга, ооң ханы хир довурак-биле холужа берген. Ынчаарга, ону бажыңынче кудумчулап аппар чыдырда ону өлүг бе, азы дириг бе деп кым-даа билбээн.

Линчаның судунуң таваРыштырганы ол аас-кежик чок чорукан Бигелоу арай деп сегип үнген. Бигелоу президентиге шуут барып хомудаары-биле Вашингтонче чорупкан. Ындыг болза-даа, түңнел ооң күзээни ышкаш болбайн барган. Ийи неделя эрткен соонда Бигелоуну «патриотизм чок болуп турарының болгаш ажыы-биле **пацифисчи** (тайбың талалакчызы) бодал сагыштыг» деп көргеш, буруудадыры-биле судка берген.

Бигелоунуң дугайында бужар-бөлүк төөгүнүң болганының сөөлүнде неделя эрткен соонда «тайбыңның ажылчыннарының индустриальдыг эвилелиниң» 17 кижизин шак ындыг араатанзыг чурумбиле эттеп соп турганнар, оларның үжү даартазында өлгеннер.

Америк империализмниң аажы-чаңы ындыг-дыр. «америк чуртталганың свур-хевири» ындыг болур-дур.

Америк империализмниң араатанзыг бужар-бөлүк дүрзү шырайын болгаш калчаалыг чоруун тодаргайлавышаан, Лениниң чугаалааны болза:

«...Бодун канчаар-даа аажок улуг мен деп бодатынмышаан, бодун ханныг-бир чүүлге онааштырарын безин санавайн турар мырыңай калчараан империализм бистиң мурнувуста турар» (Чогаалдар, т. XXXI, арын 416).

Америк империализмниң үптекчи политиказы 20 чылдарда, ынчаарда-ла америк империализмче улустарның өзүп турар көөр хөңнү чок чоруун үндүрген — деп Ленин айыткан.

«...Америка күштүг-даа, ам аңаа шупту чагыртыр-даа, аңаа шуптулар хамаарылгалыг-даа, ону шуптулар уламна көөр хөңнү чок болуп турарлар. ол шуптузун үптеп дээрбедеп турар... Америкага удур көөр хөңнү чок чоруктун өзүп турарын бүгү буржуазтыг литература херечилеп турар» — деп Ленин 1920 чылдың декабрьде болган РКП(б)-ниң Москва организациязының активнин хуралынга чугаалаан (Чогаалдар, т. XXXI, арын 419—420).

В. И. Ленин даштыкы политиканың айтырыгларының талазы-биле бодунуң чугааларынга Совет Россияның тайбынче өскерилге чок чүткүлдүүн кезээде демдеглеп келген.

«Нью-Йорк Ивнинг Джернэл» деп америк солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга В. И. Лениниң чогаалдарының дөртку үндүргенинде бир-ле дугаар парлап үндүрген харыылары (1920 чылдың декабрьде) эң-не чугула онза ужур-дузалыг болуп турар.

«Америка-биле тайбыңның үндезиннери» кандыг болур дээр дугайында корреспондентиниң айтырыынга Лениниң харыылааны болза: «Америк капиталистер биске дегбезиннер бис оларга дегбес бис. Харын-даа транспортка болгаш машиналарны, чепсектерни болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрүп үндүреринге ажыктыг алдынны, чүгле алдынны эвес, харын чиг-этти төлеп бээринге белен бис».

«Ындыг тайбыңга шаптыктар» деп айтырыгга Владимир Ильичиниң харыылааны болза:

«Бистиң талавыстан чүү-даа чок. Америк (ол ышкаш өске кандыг-даа) капиталистерниң талазындан империализм» (Чогаалдар, т. XXX арын 346).

В. И. Лениниң хөй удаа чугаалап турганы болза, америк империализмниң араатанзыг, үптекчи характерин, ооң делегейни тергиидээринче, Азияны болгаш Европаны кулданып алырынче чүткүп, америк империализмниң ол шынары делегейниң ийи дугаар дайынының сөөлүнде онза күштүү-биле илереп турар. Америк-англи империалистер делегейге тергиидели доктаадып турганынарынче бодунуң чүткүлүнге Чөөн-Чүктүн улустарынга удур колониялыг ханныг дайынны калбартып турарлар. Америк шериглер болза, тайбыңга болгаш хосталгага ынакшылдыг корей улустун черинде дыңнап көрбээн араатанзыг чоруктарны үүлгедип турарлар. Корей улус болза, америк агрессорларга удур кайгамчыктыг эрес болгаш маадырлыы-биле демисежип, кыдат эки турачылар-биле кады агрессорларга өлүмнүг согуушкуннарны таварыштырып турарлар.

Кореяже бодунуң кем-буруулуг боочепсектиг интервенциязын эгелевишаан, америк империалистер массалыг бөмбалаашкыннар-биле, бужар араатанзыг чоруктары-биле маадырлыг корей улусту коргудуп оларны дискеге кырынга сөгүртүптер аргалыг бис деп олар санап турганнар. Ындыг болза-даа мырыңай өске байдалдыг болган. Америк интервентилерниң шериглери техника талазы-биле канчаар-даа аажок артык күчүлүг чоруу турза-даа, далайның, агаарның канчаар-даа аажок хөй санныг флоттарын мобилизастаан турза-даа Кореяда дайынга дыңнап көрбээн чылча шаптырыышкынынга таварышканнар. Америк империализмниң болгаш ооң шериинин «күчүлүг» болгаш «тиилетирбес» дээр дугайында чоокта чаа-ла санап турганнарның иштинден хөй кижилер ам катап боданып турарлар. АКШ-тың шериг талазы-биле аталдары Европада болгаш Азияда хөй-хөй кижилерниң карактарынга ам күштүү-биле ышкындырган. Бир талазында, Кореяның чечектелген хоорайларын болгаш суурларын «куруг ээн зона» болдурарының гитлержилерден ажыглап алган америк араатаннарның чорудуп турар ганнибальчы политиказы болза, Европаның, эң ылаңгыя Азияның улустары америк империализмни көөр хөңнү чок чорукту үндүрген.

Америк интервенция бодунуң үезинде Совет Россияга буурап дүжеринге таваржыр. Америк империалистерниң делегейни тергиидеп чагырар дээр дугайында бүгү калчаалыг планнары шуут бүрүнү-биле бүступ доостур дээрзинге дадагалзаа турбас.

Дайынның болгаш империалистиг реакцияның күжүнге удур тайбыңның болгаш улустарның эп-найыралының бузулбас чөленгиижи Улуг Совет Эвилелиниң баштап турары тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң бүгү өзүп турар күштери болур.

* * *

Төөгүнүң дириг дуржулгалары-биле бадыткатынып турар төөгүнүң хоойлуларын барымдалааш, бистиң улуг херээвис, капиталистиг кулданыышкындан ажылчы чонну хостаарының херээ,—тиилетирбес! — деп Ленин өөреткен. В. И. Лениниң өлүм чок чогаалдары коммунизмниң херээниң тиилетирбезинге улуг бүзүрелди сорук киирип турар. Империалистиг буржуазия чежемейниңдаа араатанзып турза, ажылчын аңгының мурнакчы медерелдиг демиселчилери коммунистерни, база ол ышкаш тайбыңның бөдүүн талалакчыларын истеп сүрүүшкүнге таварыштырып турза-даа келир үе бистиң вектиң мурнакчы идеяларынга хамаржыр, ынчаарга «бүгү делегейниң полицейжизинге рольди ойнап турар амгы АКШ-тың адаан сүрген идеялары кара-бажың иштинге чаштынып шыдавас дээрзи, билдингир **(Адыш часкаашкыны).**

Улустарның дең эргезиниң болгаш эп-найыралының, бүгү делегейниң кырынга быжыг тайбың дээш демиселдиң ленинчи-сталинчы улуг идеологиязы болза, чаа-чаа кайгамчыктыг тиилелгелерни чеьдип ап турар болгаш чеьдип алыр-даа **(Диңмиттиг адыш часкаашкыны).**

«Коммунизмде уругларның «чөөн-нээр аарыы»—деп бодунуң кайгамчыктыг номунга Лениниң бижээни болза:

«Буржуазия угаан ышкынгыже чедир калчаарап, хорадап, калчаалыг чорукту кылыш, эртеден большевиктерге өжээн кылып, база аңгыларның өлүмге төөгүнүң бүгү буруудатканнарының үүлгедип турганы ышкаш, буржуазия ындыг үүлгедиглерни кылбышаан, артык чүс-чүс, муң-муң, чүс-чүс муң даартагы ийикпе дүүнгү большевиктерни (Индияга, Венгрияга, Германияга) кырарын оралдажып тургулаан, кандыг-даа таварылгада келир үе большевиктерниң болур деп чүвени коммунистер билир ужурлуглар. Ындыг төлээде, бистер улуг революсчу демиселге канчаар-даа аажок кызыма чүткүлдүг чорукту буржуазияның калчаалыг шураашкыннарын эң-не каржы болгаш угаангыр үнелеп көөр чорук-биле катыштырып болур болгаш болур ужурлуг бис» (Чогаалдар, т. XXXI, арын 81).

Эштер! В. И. Лениниң мөчээн хүнүнден бээр 27 чыл болганын бистер чээрби чүс чылдарның бир дугаар чартыының чаа-ла төнгениниң үезинде демдеглеп турар тур бис. Эрткен чартык чүс чыл болза, марксизм-ленинизмниң идеяларының кайгамчыктыг тиилелгелерин экелген. Ол идеяларның тугунуң адаа-биле, Лениниң херээниң генийлиг уламчылакчызы эш Сталинга удуртурган совет улус социализмни тургускан болгаш коммунистиг ниитилелди чедиишкиннин-биле тургузуп турар. Ленинизмниң идеяларының тугунуң адаа-биле бүгү делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннери хөгжүп келген болгаш хөгжүп турар, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демисел чоруп келген болгаш чоруп турар.

Бисти коммунизмче аппар чыдар Ленин—Сталинның мерген угаангыр партиязы делгерезин!

Бүгү делегейге тайбың делгерезин!

Кижи төрелгетенниң хосталгазының бүгү-ле тиилеп турар тугу—ленинизм делгерезин! **(Улус шупту туруп келген. Диңмиттиг болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны. Хүндүткелдиг-качыгдал хуралының киржикчилери «Интернационал» деп партийжи гимни ырлашкан)**

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ

Республикаларның Дээди Советтеринге соңгулдаларга күш-ажылчы ээлчег

Үлетпүрнүң болгаш транспорттун бүдүрүлгелери республикаларның Дээди Советтеринге соңгулдаларның хүнүнге бүдүрүлге талазы-биле белеткелдерни кылып турар. Олар болза, продукцияны пландан ажыр үндүрерин көвүдедир дээш чаржып турарлар.

Минскиниң мурнакчы бүдүрүлгелери БССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларның хүнү—февраль 25-те ийи айның планын күүседирин хүлээнгеннер. Ворошилов аттыг станок тудуушкунуңуң заводунда эң эки бүдүрүкчүлер ээлчегде үш нормаларны күүседири дээш чаржып турарлар. Үш-чүсчүлерниң хүндүлүг адын токарь Молодцовка, фрезеровщик Кедрольге, сверловщик Кушнерге болгаш өскелерге-даа тус-тус тывыскылаан. Механиктиг чыынды болгаш шуткулга цехтеринде бүгү ажылчыннар ээлчегде онаалгаларын ажыр күүседип турарлар. Крупская аттыг дааранылга фабриказының болгаш Каганович аттыг ийик фабриказының ажылчыннары чартык айның планынын баштайгы хөй-хөй ийик, хептерни пландан ажыр кылып үндүргеннер.

Петропавловскиниң бир дугаар паровоз депозунда механиктиг цех январьниң планын күүсеткен. Ында ажылчыннарның күш-ажылдың ортумак бүдүрүкчүлүү 250 хуу болган. Механиктиг техтиң стахановчулары бедик бүдүрүүшкүннү кылып үндүрүп турарлар. Казахстанның алдарлыг токари эш Печурин декабрьниң баштайгы он хонуунуң үлүүн ажылдап турар. Ооң он-он эштери айның онаалгазын база доозуп алганнар.

Украинаның консервачылары соңгулдаларның хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр дээш чарышпышаан, январьниң баштайгы он хонуунда эрткен чылдың ол-ла үезинде кылып үндүрүп турганындан ийи катап хөй продукцияны бүдүрүп үндүрген. Чурт пландан ажыр чүс муң кезек саваларлыг консервалары алган. Одессаның Ворошилов аттыг заводунуң коллективи он хонукта 150 муң савалыг консерваларны бүдүрүп үндүрген. Мелитополь заводу хүннүң-не пландан ажыр 10 муң хире савалыг консерваларны бүдүрүп үндүрүп турар.

Мордов АССР-ниң бүдүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң чөвүлел хуралы калбарган. Саранскиниң мото-септелге заводунуң бүгү ажылчыннары чаа чылдың бирги хүнүнден бээр нормаларын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Он хонуктун графигин техниктиг завод, тудуг комбинады, дааранылга болгаш махорка фабрикалары ажыр күүседип турарлар.

Новороссийскиниң цементчилери, демир-орукчулары Краснодарның үс-саржаг комбинадының, хемчээр херекселдер заводунуң болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң ажылчыннары РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга алдар болдурган чарыштың хүннеринде продукцияның үндүрүлгезинин графигин үргүлчү мурнай күүседип турарлар. Тирецкиниң «Кызыл Маска» заводунуң стахановчузу М. Б. Гридасова ээлчегде бодунуң ажылының бүдүрүкчүлүг чоруун үш нормага чедирген. Январьниң 15 хүннеринде М. Б. Гритасова айның онаалгазын күүседип алган. «Черноморнефть» трестизиниң мастерлери Н. И. Цюп хүннүң-не нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар.

Черновицының пөс-таавы бүдүрүкчүлери эрткен чылын Москваның «Трехгорная мануфактура» комбинадының коллективи-биле чарышканнар. Олар москвачылар-биле чарыжын 1951 чылда үргүлчүлээр деп шиитпирлээннер. Болур деп турар соңгулдаларга алдар кылдыр хүлээлгелер алырын доктаатканнар. Эрткен чылдың төнчүзүнде Черновицыда пөс аргыыр фабрика ажылдап эгелээн.

(СЭТА).

Өөрүшкүлүг түннелдер

Чурттун көдээ ажыл-агый артельдери эрткен чылды өөрүшкүлүг түннелбиле дооскан.

Чүгле чижек саннар ёзугаар алырга, 1950 чылдың төнчүзүнде Сумский области 53 колхозтар миллиончулар болу бергеннер. Ахтырский районнуң Хрущёв аттыг колхозу 3 миллион рубль түннүг эн-не бедик орулгалыг болуп турар. Эрткен чылда ол көдээ ажыл-агый артели үлетинмес фондунуң хөреңгилериниң шилчилгелеринден бодунуң гускай дыштанылга бажыңын тудуп алган.

Кировоград областың бүгү колхозтарынга 1949 чылга бодаарга элээн бедик дүжүт алдынган. Күш-хүнүнүң төлевири бүгү черлерде өскен. Чижээ, Хмелевский районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары күш-хүнүнге 5—5 килограмма тарааны болгаш 5-тен хөй рубльди ап турарлар. Колхозчу эш Кравченконуң өг-бүлези 490 пуд тарааны болгаш 33 муң рубльди ажылдап алганнар. Шак ындыг өг-бүлелер ол колхозта хөй.

Көдээ ажыл-агый чылының кайгамчыктыг түннелдери Краснодар крайның колхозтарында база бар. Байлактыг дүжүт болза, чижээ, Советский районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артели күш-хүнүнге 12,2 килограмма кызыл-тасты, кукурузаны, үстүг үрезиннерни болгаш өске-даа продуктуларны, база 5—5 рубльди акшабиле бээриниң аргазын болдурган. Ол көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү эш Анисимовтун өг-бүлезиниң ажылдап алганы 3 муң күш-хүннеринге ийи вагон ишти көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш 15 муң рубльди берген.

Украинаның ийи мурнакчы районнары — Шполянский болгаш Котовский-ниң тараа ажаап алыкчыларының чарыжы болза, 1950 чылда улуг чедиишкиннерни болдурган. Шполянчыларның дуржулгаларын өөренип мөөңневишаан, Котовскийниң колхозчулары эрткен чылын дыка хөй колхозтарның ховуларынга гектар бүрүзүнден 22—27 центнер күзүн чажар кызыл-тасты өстүрүп алганнар. Шполянчылар болза, Котовский районнуң свёкла ажылының мурнакчы агротехниказын үлегерлеп ажыглавышаан, свёкланың байлактыг дүжүдүн чыып алганнар.

(СЭТА).

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң сталинчы блогунуң кандидады

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Тываның № 609 соңгулда округундан

НИКОЛАЙ ЯКОВЛЕВИЧ ДЬЯКОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат

Николай Яковлевич Дьяков 1907 чылда Могилевск губерниң Ново-Тухинск волостиге (амгы Белоруссия ССР-ниң Витебск областың Дубровенск районунга) ядыы тараачын өг-бүледен төрүттүнген. Новая Тухинь суурга чеди чыл школазын дооскаш, 15 харлыында Красное деп станцияга ажылдап кирген.

Эш Дьяков 1925 чылда комсомолга кирген. Оон удаваанда ону Ленинградта Калинин аттыг политехниктиг институттуң чанында рабфакка өөренири-биле чоруткан. Ол өөредилге эш Дьяковтуң ниити болгаш политиктиг билиглерин бедидеринге дыка ажыктыг болган.

1929 чылдан 1932 чылга чедир эш Дьяков Москваның Тимирязев аттыг көдээ ажыл агый академиязынга өөренип, ону дооскаш, көдээ ажыл-агый талазы-биле дээди эртемни алган.

Академияны дооскан соонда эш Н Я. Дьяковту Чөөн-Сибирь крайынче ажылдаары-биле чоруткан. Ол 1932 чылдан 1940 чылга чедир ССРЭ-ниң Совхозтар Министерствозунуң системазынга—баштай Балахтинниң тараа совхозунуң директорунуң оралакчызы, Камаринниң тараа совхозунуң директору болуп ажылдап турган, оон соонда Красноярск крайның совхозтар трестизиниң директорунуң оралакчызынга, оон соонда директорунга ажылдап турган.

Эш Н. Я. Дьяков 1940 чылда ВКП(б) кежигүнүнге кирген.

1941 чылдан 1947 чылга чедир эш Н. Я. Дьяков ВКП(б) Красноярск крайкомунга—баштай крайкомнуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы, оон соонда эргелекчизинге ажылдап турган.

1947 чылдың майда ВКП(б) Төп Комитеди эш Н. Я. Дьяковту партияның Тыва область организациязынче чоруткан, ол үеден бөөр-ле ВКП(б) Тыва обкомунуң ийи дугаар секретаринде ажылдап турар. Тываның экономиказын социалистиг эгеге чаартып тургузар, культуразын хөгжүдер дээш, Тыва автономнуг областың ажылчы чонунуң материалдыг, культурлуг деңнелин бүгү хемчеглер-биле бедидер дээш областың партия организациязының амыдыралынга идепкейлиг киржип турар

Оон Төрээн чуртунга ак-сеткилдиг кызымак ажылын Совет чазак бедии-биле үнелеп көрген: эш Н. Я. Дьяков дээди шаңнал—Ленин ордени-биле болгаш „1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга шылгарангай күш-ажыл дээш" деп медаль-биле шаңнаткан.

Эш Н. Я. Дьяковту 1947 чылда болгаш 1950 чылдың декабрь 17-де ажылчы чоннарның Тыва область Совединиң депутадынга соңгаан ажылчы чоннуң идегелин ол алдарлыы-биле күүседип келген.

Эш Н. Я. Дьяков болза, Ленин—Сталинның хөрээнге, коммунизм дээш демиселдиң хөрээнге бердинген, большевик партияның шынчы оглу деп чүвени бистиң областың ажылчы чону билирлер.

Эштер соңгукчулар! РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларның хүнү—1951 чылдың февраль 18-те боттарывыстың бадылаашкынывысты коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң сталинчы блогунуң кандидады Николай Яковлевич Дьяков дээш бөрөөлиңер!

Заочниктерниң өөредилгези

Педучилище заочниктериниң өөредилгези Улуг-Хем районда ай бүрүзүнде 2 удаа эртип турар.

Заочниктер өөредилгениң болур хүнүнден бир хонук бурунгаар район төвүнге четкилеп келген турар. Башкылар Лабрик, Авдеев П., А. Вершинин оларның лекциялары заочниктерге эне билдингир болуп турар.

Улуг-Хем, Чаа-Хөл районнарының заочниктериниң 53 кижи киржиччилиг өөредилгези 8 хонук үргүлчүлээн.

Заочник бүрүзү башкының оргумак эртемин чеңдип алыры-биле лекциялар, консультацияларны кичээнгейлиг дыңнап турарлар.

Б. ДҮПШҮҢ.

Школа ажылынга колхозчу херээженнериң киржилгези

Бии-Хем районнуң Баян-Кол сумузунда Сталин аттыг колхозтуң херээжен колхозчулары школа ажылынга шаг үргүлчү идепкейлиг киржип келгеннер.

Ылаңгыя бо чылдың кышкы каникуль үезинде 12 колхозчу херээженнер эш Соксалмааның башталгазы-биле школа бажыңының 4 класстарын, интернаттың 3 өрээлдерин болгаш столоваяның үш өрээлдерин чугайлап, шалаларын, стол сандайларын, парталарын болгаш самбыраларын эки тура шефтээшкини-биле чуп бергеннер.

Шеф ажылынга колхозчулар Серживаа, Көк-кыс, Нарбит болгаш өскелердаа идепкейлиг киришкеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ

Кино ажылын экижидер

Большевик партияның болгаш совет улустуң баштыңчылары В. И. Ленин биле И. В. Сталин уран чүүлдүн эң чугула, эң массалыг хезирги—кинонуң ролюн ылаптыы-биле тодаргайлаваннар. «Кино совет эрге-чагырганың холунга турда, демдеглеп ханнас улуг күш болур»—деп эш Сталин бижээн. Партия болгаш эш Сталинның соксаал чок сагыш-човаашкынының ачызы-биле совет киноматография улус чоннуң ынакшыл, бүзүрелин чаалап албышаан кайгамчык улуг чедиишкиннерни чеңдип алган. Киноматографияның чедиишкиниери бедик идейлиг, уран-чечен фильмнерни чогаадып тургузарынга-даа, кино четкилериниң соксаал чок өзүлдезинге-даа бодунуң илерелин тып турар. Ажылчы чоннуң амыдыралынче кино быжыы-биле сиңнигип кирген. Кинога баар чорук ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның эргежок чугула хереглели апарган.

Сөөлгү үеде экраннарже тарадып үнүргүлээн: «Берлинниң буступ дүшкени», «Сталинград тулчуушкуну», «Чажыт миссия», «Улуг күш», «Мусоргский», «Хүрээлетиргеннериң сүлчээзи», «Москвадан ыракта», «Дидим кижилер», «Кубань казактары» дээн чижектиг өске-даа, совет патриотизмниң медерелинге болгаш кайгамчык Төрээн чурту дээш чоргаарланыышкынга кижилерни кижизидип турар, бедик идейлиг кинофильмнер көрүүчүлериниң ортузунга канчаар-даа аажок улуг сонуургалды эдилеп турар.

Сөөлгү каш чылдың дургузунда бистиң областа кино точкаларының саны көскүзү-биле өскен. Чүгле 1950 чылда безин 14 көжер киноларны, 4 автомашина көжер киноларын немештир организастаан. Кино бистиң областың эне ырак колхоз, сумуларынче ханылап кирип турар. Кинону көдээ араттарга билдингир болдурар сорулга-биле 50 ажыг совет фильмнериң тайылбыр чугаазын тыва дыл кырынче очулдурган. Массаның ортузунга культураны тарадып чедиреринiң кызымак демиселчилери—мергежилдиг киномеханиктериниң саны областа өзүп көвүдээн. Киномеханиктер Танов, Андреев, Кукарин болгаш өскелер-даа ажылдың берге байдалдарын шыдамыы-биле ажып эртпишаан, боттарының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, кызымак ажылдап турарлар. Киномеханик эш Танов Эрзин районнуң берге байдалдары турза-даа көжер кинону аът транспорту-биле дажыглавышаан тургаш, бодунуң хөрээнге ак-сеткилдиг болганының түңнелинде маршрутту ылап барымдаалап, районнуң бүгү-ле чурттакчылыг черлеринге кино көргүзүүн айда ийи, үш катап чорудуп келген. Эш Танов чурттакчылыг чер бүрүзүнге кинону калбаа-биле көргүзүп турар болгаш ажылчы чонга кинону экизи-биле көргүзериниң белеткелинге идепкейлиг-биле дузалажып турар кино организаторларның активи оон бодунда бар. Эш Танов чүгле кинону эки көргүзүп турар чүве эвес, харын киноаппаратураны база кончуг камныы-биле эдилеп турар. Улуг-Хем районунда киномеханик эш Кукарин чурттакчы чоннуң ортузунда улуг хүндүлелдии-биле ажылдап турар. Ооң аппаратуразы кезээде эки камналгалыг болгаш сеанс үстүр таварылга аңаа кажан-даа болуп көрбээн.

Бүгү чурттакчы чонга кино көргүзүлгезин соксаал чогу-биле чорудуп болурунуң эргежок чугула хамык байдалдары область бар. Ынчалзажок кинонуң бүгү болдунар аргаларын чер-черниң парторганизациялары ам-даа долузу-биле ажыглавайн турар. Идеология ажылының ол чугула участогун чедир үнелевейн турарлар. Улуг-Хем, Бии-Хем, Өвүр болгаш өске-даа районнарның чамдык чурттакчылыг черлеринге кино каш айларның дургузунда көргүстүнмейн келген.

Бистиң областың элээн чамдык районнарында ажылдап турар киномеханиктер хайгаарал чок сула салдынган, оларның дугайында кандыг-даа сагыш-човаашкын чок, ВКП(б) райкомнарының талазындан оларның ажылынга чогуур удуртулганы хандырбайн, контроль чорутпайн турарының уламындан олар ырак черлерже баарындан шүүтсүнгеш, маршруттуң планын үгле чоок черлерже баары-биле угландыр чогаадып турарлар. Кино чуруктарны кончуг багай көргүзүп турар болгаш сеанстарны белеткел чок, соок оран-бажыңнарга эртирип турар. Кандыг кинофильм кажан болурунуң дугайында чурттакчы чонга чарлавайн турар. Чижээ, Барыын-Хемчиктиң төвү Кызыл-Мажалыкта киномеханик эш Абрамов киноларны чарлал чок көргүзүп турар ийикпе, ийи-чаңгыс чарлаза-даа культура бажыңының бир булуңунга орбаз, бичии саазынчыгашта бижип каан болгулаар. Кино көргүзер үелерде культура бажыңын барык-ла одавас. ВКП(б) райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Лопсан ол четпестерни көре тура хемчег албайн турар. Орус дыл кырында кино чуруктарны сумуларга очулга чок көргүзүп турарының уламындан, ук чуруктарның ужур-утказы көдээ чонга билдинмейн турар.

Кино чуруктарны чонга чедиштирип көргүзериниң хөрээнде бир четпес үве болза, Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Тере-Хөл райкүүскомнарының, ол районнарның суур, суму Советтериниң талазындан киноаппаратураларны бир черден өске черге сөөртүп чедирер дугайында киномеханиктерни транспорт-биле хандырбайн турарында.

Чоокта чаа кинофикация эргелелинге областың киномеханиктериниң төвүлел хуралы болуп эрткен. Аңаа киномеханиктер, оларның тургускан негелделерин чогуур өйүнде хандырбайн, амыдырал чуртталгазының дугайында сагыш салбайн келген кинофикацияның область эргелелин чидиг шүгүмчүлелге таварыштырган. Кинофикацияның ажылдакчылары районнарга шоолуг барбас болгаш киномеханиктериниң ажылынга боттуг дузаламчыларны көргүспейн турарын чөптүү-биле айытканнар.

Ол ышкаш «главкинопрокаттың» область конторазы эш Носовка төвүлел хуралдың киржикчилери шыңгыы негелдени тургускан. «Главкинопрокаттың» область конторазы көжер киноларны фильмнер-биле четпес хандырып турар. Бир районче чаңгыс-ла кино чурукту 2—3 удаа чорудуп турар. Чижээ, «Оларның Төрээн чурту бар» деп кинофильмни Барыын-Хемчикче ноябрь айда чоруткан хирезинде, декабрь айда база катап чоруткан. «Тайгадан келген оол», «Трактористер» деп кино чуруктар ол-ла районга чартык чыл дургузунда шимчээшкин чок чыъдып келгеннер. Бо бүгү фактылар болза, кинофильмнериң шимчээшкининде контрольдуң дудагдалдыын айтып турар. Кинофикация эргелелиниң болгаш кинопрокат конторазының ажылында бар четпестер оларның ажыл-чорудулгазында оперативтиг байдалдың чогун, ук четпестерни эскербейн сагыш амыр эртирип турарын тайылбырлап турар.

Киномеханиктериниң идея-политиктиг кижизидилгезиниң ажылы барык-ла шуут чорувайн турар. ВКП(б) Таңды, Эрзин, Сүт-Хол, Барыын-Хемчик райкомнарының пропаганда, агитация килдистери киномеханиктериниң политиктиг кижизидилгезинче сагыш салбайн, оларның-биле беседа чорутпайн турар. ВКП(б) райкомнарының сорулгазы—киномеханиктериниң политиктиг кижизидилгезин күштелдирер ажылды хүн-бүрү организастаары болур.

Сеанстар эгелээриниң болгаш чоруп турарының үезинде көргүзүп турар фильмниң утказының дугайында көрүкчүлериниң мурнунга агитаторларның тайылбырын организастаары эргежок чугула.

Коммунистерниң, комсомолчуларның иштинден киносеанстарның болур хүнүнүң ужур-утказының дугайында чурттакчы чонга калбаа-биле чарлаар, кино үндүрер черни белеткээринче сагыш салыр, көжер кинону ыңай-бээр сайгарарынга херектиг транспортту чогуур өйүнде хандырар, кино организаторларны чурттакчылыг чер бүрүзүнге тускайлап үссе чогуур. Кинопрокат конторазының талазындан фильмниң чарлал, тайылбырын репертуарлыг расписание ёзугаар киномеханиктерже чорудуп, маршрут ёзугаар тус-тус чурттакчылыг черлерни киномеханик бүрүзүнге быжыглаан турар ужурлуг. Шак ындыг чурумну доктаадып тургузар чорук, дааскан херек дээш, киномеханиктериниң харыысалгазын бедидер, көдээ чурттакчыларга кино көргүзүлгезиниң шынарын экижидеринге дузалаар.

Бистиң областың чурттакчы чонунга кино көргүзүүнүң талазы-биле ажылдың удуртулгазын парторганизациялар боттарының холунга алыр ужурлуг.

П. ГОРЕЛОВ.

Херээжен чоннуң ортузунда политмассалыг ажылдар

Сүт-Хөл районнуң партия организациялары сөөлгү үеде херээжен чоннуң ортузунда политмассалыг ажылдарны экижидип турар.

ВКП(б) райкомунуң бюрозунга бо талазы-биле айтырыгларны үргүлчү тургузуп, районнуң херээженнер активтериниң төвүлел хуралдарын 2 удаа эртирген. Районнуң социалистиг чаартылгазының херээнге херээжен чоннуң идепкейлиг киржилгезин күштелдирер талазы-биле практиктиг сорулгаларны чугаалашкан херээженнериниң тускай хуралдары колхозтарда болгулап турар. Санитар болгаш культура талазы-биле янзы-бүрү темаларлыг лекцияларны кылгылаан.

Херээжен чоннуң бижик билбес чоруун узуткаар 19 болгумнерде бижикти биче билир болгаш билбес 407 кижи өөренип турар. Партия чырыышкынының системазында херээженнерден 300 кижи өөренип турар. Аныяк херээженнер школаларның арыг-шевер культуразын бедидеринге дузалап, шеф ажылдарын организастап, интернаттарны болгаш өөредилге класстарын чугайлаар, штукатуралаар ажылдарны кылып турарлар. Колхозчу херээженнер оглерден культурлуг бажыңнарже көжүп кирип турарлар.

Колхозтарын большевикчи, боттарының амыдыралын бай-шыырак болдурар дээш, шалыпчы ажылдап турар херээженнериниң саны өзүп турар. Киров аттыг колхозта эштер Чат, Дагаа, Серенмаа, Доюнмаа, Шүңмек, Жданов аттыг колхозта эш Көкээ, Калинин аттыг колхозта Соруктаа, Бопук-Кыс, Кара-Кыс олар ышкаш шалыпчы болгаш хөй-ниитичи идепкейлиг херээженнер хүн-бүрүде өзүп турар.

Бо болза, ажылчы херээженнериниң социалистиг чаа амыдырал дээш өзүп турар улуг идепкейин хереченлер турар. ВКП(б) райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи (эргелекчизи эш Допаа) херээженнер ортузунга ажылдар талазы-биле бар турар четпестерни узуткаар дээш, колхозтарның херээженнер советтериниң ажылдарынга удуртулганы улам оперативтиг болдунары негетинип турар.

С. СЕРИН-ООЛ.

Мал ажылынче хайгааралды күштелдирер

Чоокта чаа Эрзин районунуң Сарыг-Булуң суурга районда көдээ ажылагыйның специалистери-биле сумулар болгаш колхозтар даргаларының база колхозтарда мал фермаларының эргелекчилериниң катышкан төвүлел хуралы болуп эрткен.

Төвүлел хуралга районда малдың кыштагладыышкынының дугайында районнуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи эш Таваажап болгаш ол ышкаш Тере-Хөл суму Совединиң даргазы эш Бады-Хөө, Нарын сумузунда ветпункт эргелекчизи Сайын-Хөө олар илеткелдер кылган.

Район 1950—1951 чылдың кыжынынга удур мал чеми сиген белеткээриниң планын 93 хуу, оон иштинде колхозтар 53 хуу күүседкен. 100 тонна ажыг саваңны сарааттап алганын болгаш сиген белеткелиниң планын район күүсетпээнин, кезип алган сигеннiң ажаалгазының четпезин болгаш «Сталинчы орук» колхоз 32 га черге тараан көк-суланы күзүн малга чидирткенин, районда малдың кышка удур кажаалар белеткелиниң багай шыпарлыг эрткенин демдеглээн. Ол ышкаш декабрь 10-га чедир «Кызыл-Сылдыс» колхозтуң хойлары ноябрьниң төнчүзүнде 30—35 градус соок турда Тере-Хөл сумузунуң хойлары чадагай кажаага турганы илерээн.

Мал ажылынга кичээнгейниң кошкаандан 1950 чылда районда ниити малдың бажы 1,7 хуу кудулаанын, чарыгдан 1510 баш мал, чем чогундан 163 баш мал өлгенин демдеглээн.

Тере-Хөл сумузунуң даргазы Бады-Хөө азыралга 796 баш шээр мал, 73 баш бода мал киргенин медеглээн болгаш ол сумуда зооветеринарның төлээлери Тамба, Бюрбю оларның ажыл кылбас, хуу өнчүзүрек чоруун шүгүмчүлээн. Нарын сумузунда зооветеринарның төлээзи Сайын-Хөө районнуң көдээ ажыл-агый килдизи-биле көдээде специалистериниң аразында харылзаа үзүлгенин айыткан.

Ынчангаш, үстүнде болган илеткелдерден болгаш шүгүмчүлелдерден көөрге, районнуң девискээринде мал одарларында харның кылыны 30—45 сантиметр чеңдип турар. Малдың ажаалгазы элээн бергелерге таваржып, оон уламындан малдар аарып турда, районда мал эмчилери оон-биле демиселдиг ажылды чорутпайн турар, районнуң улуг мал эмчизи Селенский ажылга үнмейн бажыңында чыдар. Оон уламындан ветфельдшерлер улуг эмчиниң сүмези чокка ажылдаарынга бергедээшкиннер таваржып турарын хуралга демдеглээннер.

Районнуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи эш Таваажап бодунуң тускай эртемниглерин ажылдадып шыдавайн турар. Оон херечизи эштер Селенский, Гончаров олар болуп турар.

Районнуң улуг зоотехниги эш Чалбаа «Сталинчы орук» колхозта малдарның берге байдалда турып турарын айыткан. Ол колхоз малдың кышкы кажааларын четчири-биле кылып албаанындан хойжулар хуу кижилериниң кыштагларында дакпыш кажааларже хойларны киирип, оон уламындан хойлар кончут багай байдалда туруп турар.

Районда кыштың байдалы ол хире бергедеп турда, районнуң көдээ ажыл-агый килдизи, сумулар Советтериниң даргалары болгаш колхозтар баштаар черлери шыңгыы хемчеглер албайн турарын төвүлел хурал буруу шаап көрген.

Районда малдың кышкы берге байдалдарын чугаалажып көргеш, төвүлел хурал кышкы мал ажаалдазын экижидер хемчеглер дугайында тодаргай шиитпирни хүлээп алган болгаш ол шиитпириниң күүселдезинге шыңгыы контрольди тургузарын суму Советтеринден болгаш районнуң көдээ ажыл-агый килдизинден негээн.

Г. САНЧАА.

1950 чылдың сөөлгү ийи айларында колхозтарда тудуг ыяштарының белеткел планының күүселдези

Районнар	Ыяш белеткээри хуу-биле	Сөөрткени хуу-биле
Чаа-Хөл	66,7	26,2
Бии-Хем	55,0	33,0
Улуг-Хем	41,0	100,0
Тес-Хем	39,0	—
Өвүр	37,0	7,0
Сүт-Хөл	34,0	—
Таңды	30,0	—
Чөөн-Хемчик	5,5	8,0
Кызыл	0,07	9,3
Барыын-Хемчик	—	0,06

Каа-Хем, Бай-Тайга, Эрзин районнары тудуг ыяштарын белеткээрин болгаш сөөртүрүн ноябрь, декабрь айларда чорутпаан.

Таңды, Сүт-Хөл болгаш Тес-Хем районнары тудуг ыяштарын сөөртүрүнче кирбээннер. Кызыл, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарының колхозтары тудуг ыяжын белеткээрин болгаш сөөртүп алырын кедергей багай чорудуп турар.

Райкүүскомнар болгаш ВКП(б) райкомнары, көдээ болгаш колхозтар тудуунуң база көдээ ажыл-агый органнары ноябрь биле декабрь айларда тудуга хереглээр ыяштар планының белеткелиниң күүселдезиниң талазы-биле четпестерден чогуур түңнелди үндүрер ужурлуг. 1951 чылдың баштайгы кварталы—тудуг ыяштарын белеткээриниң болгаш колхозтар төвүнче сөөртүрүнүң талазы-биле шиитпирлиг үе кылыр херек. Колхоз бүрүзү тудуг ыяштарын белеткээринче чогуур санныг колхозчуларны болгаш транспортту чорудар ужурлуг.

Колхоз бүрүзүнге тудуг ыяштарын белеткээриниң планын апрель бирээде дооскан турар ужурлуг. Амгы үеде колхозтар баштаар черлериниң болгаш район организастаарының кол сорулгазы болза, колхозтарда тудуг ыяжының белеткелиниң талазы-биле бадылатынган планны күүседири болур.

Облкүүскомнуң чанында көдээ болгаш колхозтар тудуунуң хереченниң эргелели.

Тарылгага белеткел

Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хемде улгатыр катышкан Сталин аттыг колхоз 1951 чылдың часкы тарылга белеткелинге багай эвес белеткенип турар. Үш кижи составтыг дарганнар бригадазын организастаан. Колхозта 22 андазындан 18-ти, 21 илиирден 15-ти, 68 хомуттан 50-ни, 84 пастромкадан 54-түү септеп алган.

Часкы тарылга үрезиннериниң талазы-биле: 300 центнер кызыл-тас үрезининден 205 центнерни, 71 центнер чинге-тараадан 58-ти, 40 центнер картофельден 40 центнерни бүрүн белеткеп, ук үрезиннерни арыглап белеткээн.

Сталин аттыг артельдиң колхозчулары 1951 чылдың февраль 18-те боттарының депшидип үндүргени РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга эш Н. Я. Дьяковту бир үн-биле бадылаары дээш, часкы тарылганың бүгү белеткелдерин доозары-биле карак кызыл күш-ажылы-биле ажылдап турарлар.

М. БУГАЛДАЙ.

Кежигүннериниң идегелин күүсетпээн

Кызылдың көдээ районунуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел райкому (даргазы эш Захаров турган) эрткен отчёттуг үениң дургузунда районнуң профэвилел кежигүннериниң идегелин күүсетпээн. Профэвилелдиң чоокта чаа болуп эрткен район конференциязынга эш Захаров райкомнуң кылган ажылының дугайында отчёт илеткелди тодаргай эки кылыр ужурлуг турган, конференцияга келген делегаттар база үгле ону сонуурган турган. Ынчаарга, эш Захаров болза, ону боттандырбаан. Отчёт илеткел райкомнуң чорудуп келген ажылының дугайында эвес, а профэвилелиниң сорулгаларының дугайында ниити сөстер-биле кызыгаарлатынган. Профессионал эвилелдериниң уставының негелделерин райком күүсетпейн келген. Бо дугайында отчёт илеткелде шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел кирбээн. Факт болза, райкомнуң отчёттуг үе дургузунда ажыл чорутпаанын көргүскен.

Конференцияга келген төлээлер боттарының саналдарынга шыңгыы шүгүмчүлелдерни кылбышаан, районнуң профэвилелиниң ажылын кыска хуусаада экижидер дээш негелдени улгатырарын күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомундан (даргазы эш Кудринден) болгаш ВКП(б) райкомунуң партия, профэвилел, комсомол организацияларының килдизинден (эргелекчизи Очур-ооллан) негээннер.

Конференция профэвилел райкомунуң составын чаартып соңгаан.

А. СУНДУЙ.

Сеткил-сагышты хайындырып турар шии

Областың болгаш бистиң хоорайның чурттакчылары бодунуң аныяк национал театрын эки билирлер, ооң ажылында чедиишкин бүрүзүнге олар үрдектериниң ханызындан өөрүп байырлаанын илередип турарлар. Театрның өзүлдеви, ооң бүгү чедиишкиннери хамыктың мурнунда совет авторларның амгы темаларда шиилерин ооң тургузуп турары-биле холбажып турар.

Театрның сценазынга тыва драматургтар—С. Токаның «Төңгүр-оол», О. Сагаан-оолдуң «Чүткүл» болгаш советтиң эки авторлары—Михалковтуң «Кызыл галстук» болгаш «Чаныксап тур мен», Фадеевтиң «Аныяк гвардия», Штейнниң «Алдарның хоойлузу», Софроновтуң «Москвачы характер», Суровтуң «Ногаан кудумчу», Симоновтуң «Өскениң хөлегези», Корнейчуктуң «Макар Дубрава» болгаш өске-даа шиилерни көргүзүп эгелээнинден бээр областың көрүкчүлериниң хүндүлелин болгаш ынакшылын театр бодунга чаалап алган.

Амгы үениң амыдыралында хөй янзы чугула болуушкуннарны шынчызыбиле чуруп көргүскен бедик үнелиг шиилер-биле бодунуң репертуарын долдурган болза, театр улусту коммунистиг ёзуга кижизидери дээш бодунуң бедик чаагай сорулгазын үгле ынчаарда долу боттандырып шыдаар.

Совет драматургтарның дээре чогаалдарынга Совет театр өзүп, быжыгып турар болгаш актёрларның режиссёрларның, чурукчуларның бот-тывынгыр ажылдарының чаа-чаа бедик шынарлыг мергежилдери ажылдатынып тыптып турар.

Ооң ужурунда Кызылдың көрүкчүлери бистиң театрывыстың бо чылдың январь эгезинде тургусканы Вадим Собконуң «Ийи дугаар фронтунуң ындында» деп 5 көргүзүглүг 4 көжегө шиизин канчаар-даа аажок өөрүшкүлүг сонуургал биле көрүп эрткен.

«Ийи дугаар фронтунуң ындында» деп шииде делегейниң ийи дугаар дайынының чоруп турган үезинде Совет Эвилелинге удур өскерликчи, ийи арынныг, кортук, мегечи политиканы чорудуп турган англи-америк «эвилелчилериниң» ёзулуг арнын көргүскен.

Фашистиг Германия бистиң Төрээн чуртувусче халдап кирген соонда, ынчаардагы сенатор Трумэн: «Бир эвес Германия ажып турар хире болза, бистер Россияга дузалажыр ужурлуг бис, а бир эвес Россия ажып турар апаар болза, бистер Германияга дузалажыр ужурлуг бис. Ынчангаш олар бот-боттарын болдунар-ла хөйү-биле өлүрүшүннер» — деп медеглеп турганы билдингир.

Ынчангаш, кажан бистиң улустарывыстың канчаар-даа аажок улуг күжениишкиннериниң түннелинде фашистиг Германияның хуу салымы шиитпирлетинде бергенде, маадырлыг Совет Армия 1944 чылда чайын гитлержи күрүненин кызыгаарларынга чеде бергенде, үгле ынчаарда, американнар болгаш англичаннар девидеп, бачыдап, коргуп сурттаӊни-биле боттарының тоолдуг ийи дугаар фронтузун Европага ажыткаш, боттарының шериглерин Нормандияның эриктеринге эккеп дүжүргеннер. В. Собко бодунуң шиизиниң сюжедин ол үеден эгелеп тургускан.

Янзы-бүрү националдарның үүс-үүс тутурган херээженнерин хилинчектеп турган немецтерниң «Дебуа-Коре» деп концлагеринге англи шериглер чеьдип келген.

Тутурганнарның аразында—ужудукчу, орус кыс Таня Егорова болгаш англичан уруг Джен Кросби бар. Үгле олар ийи лагерьден дезип үнер аргалыг болган. Англи офицерлериниң аразында бир кижи таварылга бооп Дженниң душтуунуң таныш өөнүү болуп, ынчангаш ол уругнуң дилээни-биле ол Джен болгаш Таняны Англияже чорудуптар.

Англичаннар келириниң бичии мурнуу чарыында ол лагерьниң хайгааракчызы турган херээженни Джен өлүрүп каарга, ооң үүлезин Таня бодунга хүлээп алган турган. Ынчангаш ол «кээргечел» Джен Таняны боду-биле кады Лондонче чоруур кылдыр хостап салыпын чөпшээредип алган.

Таня болза, Дженниң бажыңынга чурттап турган американ Гибсон болгаш ооң компаньону Дженниң адазы Артур Кросби олар Риген хоорайда Германияның заводтары оларның боттарынга хамаарылгалыг болган үүве төлээде, ол заводтарны америк-даа, англи-даа ужудукчулар бомбалавазын дээр дугайында шериг командылалы-биле аразында сүлчээ тургузуп, садыглажып турган бужар херектериниң чаягаар-ла хөрөчизи болу берген.

Ол аразында Дженниң душтуу болур Рандольф Крауффорд агаар тулчуушкунунга киржип турган Ригенниң кырыбиле ужудуп эртип чыда, адаанда заводтар чанында хөй танкалар көрүп каан. Ужудукчу чүнү-даа бодавайн ооң кырынче бомбаларын октап дүжүрүпкен. Ол дугайында ужудукчу командылал черинден кандыг-даа мактал алган үүве чок, харын албанындан дүжүрткеш тыылче, Лондонче чорутурупкан. Ол бодунуң албанындан «халашкан» чылдагаанын болгаш база «бодунуң аас-кежиин бомбалап алганын» душтуу уруунуң бажыңынга баргаш билип каар. ...Сөөлүнде илерээни-биле алырга ол заводтарга таварыштырган когарал шоолуг эвес болган хирезинде-ле, Рандольф бодунуң «човаланының» дугайында дыка мунгарап турган.

Ол бүгү хирлиг «төөгү» Таняга билдинип турар апарганын каразып кааш, ол бүгүнүң сандарай бээринден кортказ, американ Гибсон Лондон чоогунда тутурганнар хоругдаар концлагерьже Таняны чорудар деп шиитпирлеп алыр. Үгле бодунуң амы-хууда тамчыын хараар, бодун тогдунар болгаш өш-өжээз сүрер кыдыра сеткилге бүргеткен «Кээргечел» Джен, ооң амы-тынын Таня камгалап алган деп үвени уткаш, бодунуң өөнүү Таняны бажыңдан үндүр ойлаткаш ону концлагерьже чорудуптар.

Ынчалза-даа, ооң мурнунда немецтериниң концлагериндерден үш удаа дезип үнген совет ужудукчу кыс, повар негриниң дузаламчызы-биле Лондоннуң концлагеринден база-ла дезип үнер. Таня Совет командылалдың Лондонда төлээлеринге чеде бээр болгаш ук шииниң финалында Совет ужудукчунуң формазын кедип алган Джен Кросбиниң бажыңынга чедип келир.

Гибсоннарның болгаш Кросбилериниң ыят чок, бужар дерзии өнчүк-өөңгөзи шак ынчаар чаза шаптынып илерээр.

Режиссер А. В. Лавровтуң таарыштырып тургусканы болгаш чурукчу С. К. Ланзыныңың хевирлеп таарыштырганы сценаның көжеге көргүзүглери ол сюжет-биле калбарып чоруур.

Шииниң көжегелерин таарыштырып тургускан режиссёр А. В. Лавров шииниң идеязын шын билген, ынчангаш артистерниң ойнап турган рольдарының утказы көрүкчүлерге эки билдингир болуп турган. Орустуң улуг режиссёру К. С. Станиславский: «Бистиң чечен чогаалывыста кол үүве болза—үргүлүү бурунгаарлап шимчеп олурар бодал болур» деп үргүлүү айтып чораан.

Шииде Таня Егорованың канчаар-даа аажок харыысалгалыг, төп болгаш берге ролюн театрның артистери А. П. Ницковская болгаш Н. И. Соколик олар күүседип турар. Кончуг берге байдалга таварышкан маадырлыг Совет ужудукчу кыстың чаагай мөзү-шынарын олар актёрнуң бедик мергежилдии-биле илередип көргүскеннер. Ницковская болгаш Соколиктиң Таня Егоровазы — эрес, угаанныг дидим совет кыс.

Таняның аажы чаңында ооң кончуг болгаамчылыг болгаш үүвениң болуушкунун тодаргай үнелеп билир шынарын эки көргүзер дээш үстүнде ийи артистерниң улуг күш үндүрүп турары кончуг чептүг. Ындыг болза-даа бүгү рольду тургузарын иштики хөделиишкинни канчаар-даа аажок улуг шимчээшкинниг болгаш даштыкы хевирни «бөдүүн болгаш эрестиг» кылдыр көргүзер дугайында орустуң алдарлыг режиссёру В. Ив. Немирович-Данченконуң үргүлүү чагып келгени ышкаш кылдыр тургускан болза оон-даа эки болур ийик.

Шииде база бир чугула дүрзү хевир болуп турар — аныяк англи уруг Джен Кросбиниң ролюн артист кыс Е. И. Мельникова улуг мергежилдии-биле ойнап көргүскен.

Шииниң бир дугаар көргүзүүнде (концлагерьде) Джен—Мельниковання кортук, сирилээш-кавылааш аажы-чаңы көрүкчүлериниң бодалынга үр артып калыр. Бодунуң амы-тыны дээш Дженниң черлик араатан дег мелегей шимчээшкиннерин: херектиг болгаш херек чок черге холун көдүрүп, арнын болгаш бажын дуй тутунуп камгаланыр чалданыычал кортук, ооң иштики чөгенчиг бойдузун ойнакчы шын өтүнүп көргүскен.

Джен ол-ла бодунуң сирилээш-кавылааш, кортук мелегей, сырбаңнааш чоруу-биле концлагерьниң хайгааракчызы херээжен Мари-Клерниң кырынче шурай бергеш ону өлүрүп каар.

Джен бодунуң бажыңынга баргаш сыр өске апаар. Ооң ыят чок, туразында, бодун тогдунар, өскени кижиге санавас эззэргек аажы-чаңын болгаш адактың сөөлүнде ооң бужар чоруун Мельникова шын көргүскен.

Театрның мергежилдиг артизи Н. М. Толстиков бодунуң байлакшылдыг болгаш сонуурганчыг ойну-биле көрүкчүлерни өөрткен. Ол англи ужудукчу Рандольф Крауффордтуң ролюн күүседкен.

Оон өске ийи англичаннарның — Артур болгаш Энн Кросби оларның рольдарын актёрлар П. Н. Скитский болгаш М. А. Теплова олар күүседкен.

Шаанда бодунуң салымын боду баш билип чораан англичан, ам кээп американның мурнунга хамаарылгалыг апарганының чөгенчиг байдалын актёр Скитский чидии-биле көргүскен. Ол ышкаш, дүржок дерзии американның мурнунга даштыкы хевир биле-даа болза англи херээженниң хамаарылга чок чоргаарын көргүзүксээн оралдажыышкынны илереткен рольду актриса Теплова тодазы-биле көргүскен.

Коми АССР-ниң алдарлыг артизи С. А. Волгина Сэм Гибсоннуң ролюн күүседкен. Ук шииде ол роль болза, чугула черни эжелеп турар. Ол дүрзүхевирни дамчыштыр америк агрессчилерниң ёзулуг арны илереп көстүр.

Совет актёр Волгин американ Гибсоннуң: «Кайда акша бар болдур, мээң төрээн чуртум ындa. Мен делегейниң хамаатызы мен. Төрээн чуртунуң кайдаазын уткан кижилер хөй болган дудум-на, силерниң-биле бис ийиге улам эки болур. Кросби. Доллар—мээң төрээн чуртум ол, а мээң кармаанымче ооң кайынын кээп кирип турары,—ол меңээ хамаан чок» — деп дерзии чугаазын күштүг килеңнээшкин-биле дамчыдып турар.

Немец офицер Крамерниң ролюн актёр Е. А. Бахматьев, ол рольду кончуг эки билириниң мергежилдии-биле ойнап күүседкен. Адыыргак сынзыг англи офицер Антони Стаффордтуң дүрзү-хевирин актёр Л. М. Цейкинский база эки күүседкен.

Тутурган херээженнериниң рольдарында артистер М. Н. Ингульская, Е. И. Рыбалкова, М. И. Фатеева, М. А. Рамазанова олар ойнап турар.

Бир дугаар көжегеде элээн четпес үүлдер барын демдеглээри чугула. Чижээлээргe, Мари-Клерни өлүргенин көргүскени дыка чевен болган, чүл дизе, концлагерьниң тутурган херээженнери кандыг-даа удурланыышкын чок дашкаар үне маннашкаш, каш секунда болган соонда дораан-на дедир четкилеп келир ол-ла. Кижи бодал көөрге, ол үеде сценага болгаш ооң артынга дааш шимээн дыңналырын, колдамнаашкын, хүреш болурун көргүскен болза таарыжыр ужурлуг турган.

Бир эвес шииниң көжегелеринге театрның тыва группазының актёрларын киириштирип ажыглаан болза, шииниң шимчээшкинин күштелдиринге чугаа чок дузалыг болур турган. Моон мурнунда театрның практиказынга тыва артистер орус дылда шиилерге ойнааш эки түңнелдерни көргүзүп турган үүлдер бар. Чижээ, тыва артистер Чыргал-оол, Бады-Сагаан олар Разумовскийниң «Дөстүнмес кырган назын» деп шиизинде рольдарны эки күүседип турганы билдингир болгай.

Ол-ла көжегеде Мари-Клерниң ролюн театрның мергежилдиг артизи Л. И. Богословская база-ла ындыг кончуг эвес кылдыр ойнап күүседкен. Мен бодап көөрүмге актер техниказының даштыкы приемнары-биле ооң ойнакчыларны болгаш көрүкчүлерни «коргударын» оралдажып турган бичии-даа херээ чок турган. Ооң орнунга харын ол немец херээженниң иштики баҗык шынарын ханызы-биле илередип көргүзери чугула турган.

Театрның тургусканы «Ийи дугаар фронтунуң ындында» деп шииде оон-даа өске хөй четпестер бар. Ындыг болза-даа ол четпестерни дүрген эдип ап болур арга бар.

Совет кижилериниң кандыг-даа байдалын театр бодунуң шиилеринге дүрзүлеп көргүзерде кезээде хынамчалыг болгаш харыысалгалыг болур ужурлуг деп үвени сагындырып каары чугула. Ук шииде совет майор Марковтуң ролюн артист Н. В. Стаховский кончуг четпес күүседкен деп үвени демдеглевес аргажок.

Актёр болгаш театр ол овур-хевириниң чаагайын дүрзүлеп көргүзеринге ооң чырык будумалды тыппаан деп чугаалаары чугула. Шииниң автору бодуда ол рольду эвээш ажылдаан деп үүве тодаргай көстүп турар. Ынчалза-ажок, Марковтуң оожум болгаш төлептиг даштыкы бүдүжүнүң ындында иштики улуг болгаш өткүт чаагай күштү актёр көргүзер ужурлуг турган. Ол чок болган.

«Ийи дугаар фронтунуң ындында» деп шииниң сөөлгү көжегези хагдына бергенде көрүкчү бистиң театрывыстың тургускан чаа шиизин көрүп сонуургаан сеткилдиң хайныышкынныг өөрүшкүзүн бодалынга шыгжап алгаш чана берген.

1950 чылдың май 21-де үнген «Правда» солуннуң мурнуку үүлүнде бижээн: «Бистиң улузувус бодунуң театрынга ынак. Эң-не мурнакчы, ынчангаш эң-не негелделиг совет көрүкчүнүң үзүк-соксаал чок, улам өзүп турар культурлуг негелдезин бодунуң бот-тывынгыр чогаалы-биле хандырар төлээде драматургтар, актёрлар болгаш режиссёрлар улам-на эки болгаш ам-даа хөй ажылдаарын олар негеп турар.

Драма театрларының репертуарының шынарын бедидери театр уран-үүлүнүң чугула сорулгазы болур. Совет театр бистиң совет литературавыс-биле, бүгү совет чечен чогаал-биле кады Ленин-Сталинның улуг херээнге, коммунизмниң херээнге бараан болур бодунуң бедик чаагай сорулгазын боттандырар ужурлуг» — деп сөстерни областың национал театрының ажылдакчылары кезээде бодап чоруур ужурлуг.

В. ФОНШТЕЙН.

Кореяда болуушкуннар

Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Кореяның улус-демократтыг республиказының Улустуң армиязының Кол командылалының январьниң 21-де дамчыткан медээзинде чугаалап турары болза:

Улустуң армиязының кезектери болгаш кыдат эки-турачылар бүгү фронтуларга идепкейлиг дайынчы чорудулгаларын үргүлчүлээннер.

Улустуң армиязының зениттиг артиллериязы Пхеньян районга дайзынның бир самолёдун аңдара аткан.

(СЭТА).

Кореяның Улустуң армиязының ужудукчуларының чедиишкиннери

ПХЕНЬЯН. Пхеньян радиозунуң дамчыдып турары-биле алырга, Улустуң армиязының ужар-үүлү Улустуң армиязының кезектериниң болгаш кыдат эки-турачыларның шавар-халдаашкынларын дегкип, тыылды камгалавышаан, фронтуга чаа дайынчы чедиишкиннерни чеьдип ап турарлар.

Январьниң 16-да Ким Дар Хенниң ужар-үүл кезээниң ужудукчулары Ким Су Бон болгаш Пяк Ги Тхя Пхеньяннның мурнуу-өөн талазынга дайзынның дөрт самолёттарын көрүп кааннар. Тулчуушкунче кирбишаан, Улустуң армиязының ужудукчулары дайзынның самолёттарын корум-чурум чок дезеринче албадааш, дайзынның бир бомбачы чиик самолёдун аңдара аткан болгаш өске ийи самолётту үрей аткан.

(СЭТА).

Соңгу болгаш мурнуу Кореяның профэвилелдериниң төлээлекчилериниң катышкан хуралы

ПХЕНЬЯН. Январьниң 20-де Пхеньянга Соңгу болгаш Мурнуу Кореяның профэвилелдериниң катышкан хуралы болуп эрткен. Хуралга Соңгу Кореяның катышкан профэвилелдериниң ТК-зының кежигүннери, мурнуу Кореяның профэвилелдер конференциязының ТК-зының кежигүннери, Соңгу Кореяның бүгү можуларының профэвилелдериниң ажылдакчылары болгаш ажылчыннарының төлээлекчилери олурушканнар.

Катышкан хуралдың хүннүң айтырынга: Соңгу болгаш Мурнуу Кореяның профэвилелдерин катыштырарының дугайында күш-ажылчы партияның ТК-зының 3 дугаар пленумунуң шиитпирин, профэвилел катыжыышкыннарының уставын болгаш организастыг айтырыгларны чугаалашкан.

Күш-ажылчы партияның ТК-зының 3 дугаар пленумунуң түңнелинің дугайында илеткелди Соңгу Кореяның катышкан профэвилелдериниң ТК-зының даргазының оралакчызы Вон Дон Гюн кылган. Соңгу болгаш Мурнуу Кореяның профэвилелдерин катыштырып, профэвилелдериниң катышкан күштүг чаңгыс эвин тургузарының дугайында ол санал үндүрген.

Хуралдың киржикчилери И. В. Сталинга, Мао Цзе-дунга болгаш Ким Ир Сенге байырлыг телеграммалар чоруткан.

(СЭТА).

Вьетнамның Улустуң армиязының чедиишкиннери

ПЕКИН. «Дунбэйжибао» солуннуң агентилелиниң медээлээнин ёзугаар Синьхуа агентилелиниң дамчыдып турары болза, январьниң 17-де Вьетнамның Улустуң армиязының кезектери Винь-Иенниң соңгу-өөн талазынга чеди километр черге француз бир батальонну—чок кылып узуткаан, ол тулчуушкунга дайзынның 200 солдаттары тутурган.

Ханояның соңгу-барыын талазында 50 километр черде Винь-Иен (Фук-Иен) районга кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Вьетнамның Улустуң армиязының кезектери Винь-Иенни долгандыр турушту эжелеп турган француз кезектерге дузалажыр дээш оралдажыышкын кылган дайзынның ийи колонназын ойтур шапкан болгаш оларны Фук-Иенче аткаарлаарынче албадаан.

СЭТА).

Америк самолёттарның кыдат кызыгаарын чөрчүп-үрээни

ПЕКИН. «Дунбэйжибао» солуннуң медээлеп турары болза, январьниң 16-да 19 америк шериг самолёттар Кыдат улус республиканың соңгу-өөн кызыгаарында 6 пунктуларже чөрчүп-үрээшкин кылганнар. Январьниң 17-де 8 америк самолёттар кыдат кызыгаарны алды пунктуже, а январьниң 18-те 5 америк самолёттар ийи пунктуже чөрчүп-үрээшкиннер кылгылааннар.

(СЭТА).

Италияның социалистиг партиязының XXIX съездизи

БОЛОНЬЯ. Болоньяга Италияның социалистиг партиязының национал дың 29 дугаар съездизи ажытынган. Съездиниң 400 чыгам төлээлери болгаш хөй-ниитининг каш-каш чүс аалчы төлээлекчилери президиумга Пьетро Ненни болгаш социалистиг партияның өксе-даа удуртукчулары көстүп кээрге чылыг сеткил-биле ужурашкан. Съездини даргалап турган сенатор Малчинни бодунуң чугаазынга тайбыңның улуг чөленгиижи—Совет Эвилелинге, бодунуң хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улусчу кыдатка болгаш маадырлыг корей улуска байыр чедирерге съездиниң бүгү киржикчилери олуттан турган болгаш үзүлбес адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Италияның коммунистиг партиязының чиңгине секретари Тольятти съездиге телеграмма чоруткан, ында чугаалап турары болза: «Тайбыңны камгалаарынга болгаш чаа хоозураашкыннардан бистиң төрээн чуртувусту хостадырынга эргежок чугула чурттуң политиктиг удуртулгазында ажылчы болгаш улусчу партиялар шиитпирлекчи хамаарылгалыг деп чүвени бүзүрээнимге акы-дуңманың изиг байырын чедирип тур мен Күш-ажыл, хосталга болгаш тайбың дээш ажылчын аңгының болгаш улустуң—оларның демисежир шиитпирлиниң чаңгыс-эптиин бистиң съездивистиң ажылы быжыглаарынга идегеп тур мен».

Демократтыг партияларның болгаш организацияларның төлээлекчилериниң байыр чедиргениниң сөөлүнде съезд Неннининг болгаш съездиниң президиумунуң бүгү кежигүннериниң саналыбиле Эйзенхауэрге чагааны хүлээп алган.

Ында чугаалап турары болза, «Атлантик пактызынга катыжар дугайында де Гасперинин чазааның хүлээп алганы ышкаш ындыг өлүмнүг болгаш делегеренгей эвес шиитпир Италияның төөгүзүнге турбаан болгаш турбас-даа. Ол кем-буруулуг шиитпирге удур Италияның социалистиг партиязы чогумчалыг күжениишкиннің болгаш шиитпирлиг чоруктуң кандыг-даа байдалдарының үезинде демисежип турган, демисежип турар болгаш демисежир-даа».

Стокгольм Кыйгырыының адаанга адын салган 17 миллион италия хамаатыларның күзел-соруун өөренип көөрүн Эйзенхауэрге саналдавышаан, бодунуң дыңнадыынга съездиниң медеглээни болза, «Дээрги генерал, силерниң армияңарга итали солдаттарны силерге аазап турар министрлер силерни мегелеп турар-дыр. Итали улус Атлантик пактызының политиказындан ойталап турар. Итали улус тайбыңны, үгле тайбыңны күзеп турар. Бистиң улузувус ооң аас-кежик чогунга гитлержилерниң эрге-ажыктарынга делегейниң ийиги дайынынче киир тыртырган. Итали улус америк империалистерниң эрге-ажыктарынга үш дугаар дайынче бодун киир тыртырбас-даа.

Италияның социалистиг партиязының 29 дугаар съездизи бистиң улузувустуң бо ак-сеткилиниң илергейлелинин дугайын Вашингтонга медеглээрин силерден дилеп тур бис, дээрги генерал».

Оон ыңай съездиге политиктиг болгаш организастыг айтырыглар талазыбиле отчёт илеткелди партияның чиңгине секретари Пьетро Ненни кылган.

СЭТА).

АКШ Афганстанны шериг дугуржулгазы кылырынче албадап турар

ПАРИЖ. Америк агрессоржуларның шериг авантюраларынга плацдарм кылдыр Афганстанны хуулдурарынче угланган шеригниң кара сагыштыг дугуржулгазын кылырынче Афганстанны албадаар АКШ-тың оралдажыышкынының дугайын Кабулдан бодунуң тускай корреспондентизиниң дыңнадыын «Трибюн де насьон» солун парлап үндүрген.

Дыңнадыгда айтып турары болза, Кабулда АКШ-тың элчини чоокта чаа афган чазакка америк-афган шериг дугуржулгазының төлевилелин тывыскан. Ында айтып турары, америк чепсектер-биле Афганстанның 6 дивизияларын албан-биле чепсеглээрин болгаш америк үлегерлел талазы-биле чооку чылдарның дургузунда афган армияны эде организастаарын бодунга хүлээнип турар. Кабуда, Герате болгаш Кандахара хоорайларга аэродромнар тудуушкунунга эргени бээрин американнар негээннер. Афганстанның соңгу талазында шериг быжыглалдарының тудуушкунунга чөпшээрегли олар ол ышкаш чеьдип ап турарлар. Афганстанның девискээринге шеригге херектиг болуп турар автострад, көвүрүглер, болгаш тоннелдер тудуушкунун дугуржулганың төлевилелинде баш бурунгаар көрүп турар.

Солуннуң бижип турары болза, Кабулга ам мыңай чедип келирин манап турар 250 кижи составтыг америк миссияга ол бүгү сорулгаларны боттандырарын даандырган.

(СЭТА).

Эконом айтырыгларының талазы-биле конгресске Трумэнниң чагаазы

ВАШИНГТОН. Президент Трумэн конгресске эконом айтырыгларының талазы-биле чыл бүрүде чорудар чагаазын чоруткан. Ол чагаа болза, АКШ-тың чазааның америк улуска боо-чепсектиг күштерни улгатырарының болгаш АКШ-тың экономиказын шеригжидериниң агрессчи программазын боттандырар талазы-биле канчаар-даа аажок улуг чаа чарыгдалдарны ажылчы чоннарга чүктедир деп турар бодалын хереченлеп турар. Трумэн бодунуң чагаазынга америк улустан «чаа когаралдарны үндүрер мен, тодаргайлаарга, кадык камгалалынга, эртемге болгаш социал хандырылганың өске-даа хевирлеринге чарыгдалдарны кызыргаш, үндүрүглерни дыка улгатырарын чеьдип алыр деп үвени билдингир чугаалаан.

Трумэнниң чагаазының эгезинде АКШ-тың экономиказын шериг байдалынче киириниң чылдагааннары кылдыр Совет Эвилелинге удур дөгейип калган чөңгээзин дапкырлаан. Трумэн боо-чепсектиг күштерни дыңзыдарының программазын тодаргайлааш, ам (1950—51 болгаш келир 1951—52) бюджеттиг чылдарда шериг хереглелинге 140 миллиард долларны берген турар ужурлуг деп чугаалаан.

Трумэнниң чагаазындан көөрге, онза аар когаралдар ажылчыннардан негетинер деп турар. «Ажылчыннар когаралдыг болур ужурлуг... Бир эвес бараанның бүдүрүлгези көвей болза, чеьдип алдынып болур ажыл төлевириниң улгатырыышкынынга доктар халдадыр сорулга-биле ажыл төлевириниң дугайында кызыгаарлаашкыннарны болгаш хыналданы олар хүлээп алыр ужурлуг».

Оон ыңай Трумэн эртем-билигге, кадык камгалалынга болгаш социал хандырылганың өске-даа хевирлеринге чарыгдалдар кызыртынар деп сагыңдырган.

Трумэн бодунуң чагаазынга шериг программазын боттандырар талазы-биле чарыгдалдарны улуска албадап төледир сорулга-биле чаа бедик үндүрүглерни чорударының программазын тодаргайлаан. Трумэн конгрессти Кореяда американың агрессчи чоруунуң эгезинің соонда бедиткениннен артык үндүрүгүү дыка улгатырарынче кыйгырган.

«Үндүрүглерниң ам үеде эргежок чугула чаа бедиишкини күрүненің орулгаларының бар турар бүгү үндезиннеринге улам улуг базыышкынны бээр ужурлуг» — деп Трумэн чугаалаан. «Бистер хөй ажылдаар, хереглелди кызырар, көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрүңү болгаш өг-иштининг дериг хереселиниң экижидилгезинден ойталаар ужурлуг бис» — деп Трумэн чугаалаан.

Суматра ортулуктарда көдээ ажыл-агый ажылчыннарының ажыл соксадыышкыны

ГААГА. Суматра ортулуктуң чөөн кезээнде Меданбан „Альгемейн Хандельблат“ солуннуң корреспондентизинин дыннатканы болза, ажыл төлевирин улгатырарын негээн 31 мун көдээ ажыл-агый ажылчыннарынын ажыл соксадыышкыны үргүлчүлевишаан турар.

100 ажыг черлерде ажыл шуут соксаан.

(СЭТА).

ДЫҢНАДЫГ

Область Совединиң күүсекчи комитединиң кежигүннери ажылчы чоннарның амы-хуузунда айтырыгларын хүннүн-не 14 шактан 16 шакка чедир, среда, четверг хүннериниң кежээзинде 18 шактан 20 шакка чедир хүлээп ап турарын область Совединиң күүсекчи комитеди хамаатыларга дыңнадып тур.

Хүлээп алыышкын облкүүскомнуң бажыңының ийи дугаар каъдында №41 өрээлге болуп турар.

Область Совединиң күүскому.

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин нудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; редакторнуң оралакчызының, харыысалгалыг секретарьниң—3—68; партия амыдыралы, пропаганда болгаш агитация, литература болгаш уран-үүл, көдээ ажыл-агый, иштини информация, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа нилдиштериниң, бухгалтерияның—8—66.

Б00508 Облкүүскомнуң типографиязы